

Veilige gemeenten waar vrouwen willen wonen

*Een voorstudie naar lokale monitoring
van vrouwenveiligheid*

**Drs. Marjolein Goderie
Drs. Sandra ter Woerds**

September 2003

Inhoud

1	Inleiding	5
2	Probleemstelling	7
3	Literatuurstudie	11
3.1	Inleiding	11
3.2	Vormen van geweld die seksespecifiek zijn	12
3.3	Prevalentie en aard	13
3.4	Meten en monitoren op bovenlokaal niveau	19
3.5	Knelpunten en kansen	29
4	Opzet monitormodule	37
4.1	Inleiding	37
4.2	Vormen van seksespecifiek geweld	38
4.3	Verschillende bronnen	38
4.4	Voorstel voor monitoring lokale vrouwenveiligheid	41
	Literatuur	49
Bijlage 1	Technische kwalificatie van bestaand lokaal onderzoek	53

Inleiding

Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is van plan in 2003 met enkele gemeenten door middel van pilotprojecten een Vrouwen Veiligheids Index (VVI) te ontwikkelen. Ter voorbereiding op dit proces heeft de Directie Coördinatie Emancipatiebeleid van het Ministerie een onderzoek laten verrichten dat het basismateriaal voor het project Pilots Lokale Vrouwenveiligheids Index (VVI) verschaft.

Het tot stand komen van een lokale vrouwenveiligheidsindex wekt soms ten onrechte de suggestie van een apart uit te voeren monitor. Dit is niet het geval. Het verzamelen van data ten aanzien van geweld tegen vrouwen en meisjes op lokaal niveau zal het meeste kans van slagen hebben als aangesloten kan worden bij bestaande vormen van lokale dataverzameling over geweld tegen personen in het algemeen. Het onderwerp van deze voorstudie betreft de voorwaarden en mogelijkheden hiertoe.

Het monitoren van (on)veiligheid van vrouwen en meisjes op lokaal niveau is te zien als instrument voor gemeentelijk beleid: de data die een lokale vrouwenveiligheidsindex oplevert, kunnen gebruikt worden om beleid te starten, te onderbouwen en meetbaar te maken.

Halverwege het onderzoek hebben de onderzoekers deze en andere kwesties voorgelegd aan een klankbordgroep, bestaande uit dhr H. Bos (ministerie BZK), dhr H. Janssen (ministerie Justitie), mevr E. Teunissen (VNG) en mevr. B. des Bouvrie (ministerie SZW). Mevr L. van Gorp (TransAct) heeft ons bij het onderdeel draagvlakmeting met advies ter zijde gestaan.

Probleemstelling

Veiligheidsvraagstukken scoren momenteel hoog als onderwerpen op de maatschappelijke en politieke agenda. Onveiligheid staat boven aan de lijst met maatschappelijke problemen. Het debat concentreert zich vooral op onveiligheid ten gevolge van het geweld dat op straat plaats vindt. Vormen van onveiligheid in de privé-sfeer (zoals seksueel geweld en huiselijk geweld) en in het semi-publieke domein (bijvoorbeeld seksuele intimidatie op school of op het werk en seksuele exploitatie ten gevolge van mensenhandel) blijven in vergelijking daarmee - ondanks ernst en incidentie - nog onderbelicht. Van de vormen van geweld in een meer besloten omgeving zijn in het bijzonder vrouwen en meisjes het slachtoffer; met andere woorden het slachtofferschap hierbij is seksespecifiek.

Gezien de omvang en de ernst van geweld tegen vrouwen en de gemaakte afspraken op internationaal niveau heeft het kabinet voor de periode 2001-2004 ingezet op een intensivering van het beleid ter voorkoming en bestrijding van geweld tegen vrouwen en meisjes. Belangrijke reden hiervoor is dat vrouwen hun rechten en vrijheden niet kunnen benutten als zij geconfronteerd worden met (de dreiging van) geweld (zie Meerjarenbeleidsplan Emancipatie ¹).

Behalve op nationaal niveau staat ook internationaal gezien geweld tegen vrouwen op de agenda. "In aansluiting op de prioriteiten in VN-verband heeft de Europese Unie het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen geplaatst in het

¹ Kamerstukken 2000-2001, 27 061, nr. 3.

kader van 'het nastreven van mensenrechten' en opgenomen in de communautaire raamstrategie voor gelijkheid tussen mannen en vrouwen (2001-2005). De EU dringt aan op het systematisch verzamelen van informatie als basis voor effectieve beleidsmaatregelen en monitoring van beleid." (Nota Een veilig land waar vrouwen willen wonen, p.17)

De aanpak van het geweld tegen vrouwen en mannen, meisjes en jongens is georganiseerd in beleidsdossiers als:

- Kindermishandeling.
- Seksueel misbruik van kinderen.
- Huiselijk geweld, als gemeenschappelijke noemer voor (seksueel) geweld tegen kinderen en volwassenen in de privé-sfeer van het gezin.
- Belaging.
- Mensenhandel, waaronder ook exploitatie van prostitutie door minderjarigen.
- Seksuele intimidatie en pesten op het werk.
- De veilige school.
- Seksueel geweld in de publieke ruimte.

Er zijn geen aparte beleidsdossiers over 'geweld tegen vrouwen' en het is ook niet de bedoeling dat die er komen. Geweld tegen mannen en jongens verdient evenzeer de aandacht als geweld tegen vrouwen en meisjes.

Het merendeel van deze beleidsdossiers betreft geweld in de (semi-) private ruimte. Hoewel ook mannen en jongens slachtoffer zijn van deze 'private' vormen van geweld, is het kenmerkend dat onevenredig veel vrouwen en meisjes het slachtoffer zijn. Bij veel van deze geweldsvormen speelt de sekse van het slachtoffer, respectievelijk de dader, een rol in het geweld. De term hiervoor is 'seksespecifiek geweld'. Beide gegevens, het grote aandeel vrouwen en meisjes als slachtoffer in vooral de 'private' vormen van geweld tegen personen, en de rol die sekse speelt in dit geweld, vormen de achtergrond van het bijzondere belang dat het emancipatiebeleid hecht aan een voortvarende aanpak van geweld tegen personen.

Het zicht wordt belemmerd op de effectiviteit van die beleidsinspanningen ter voorkoming en bestrijding van geweld tegen vrouwen en meisjes, omdat er geen adequate monitoring van de *ontwikkelingen* in de *aard* en *omvang* van geweld tegen vrouwen bestaat. Er bestaan weinig tot geen systematische gegevens. "Zodoende is het moeilijk om de effectiviteit van beleid te bepalen en adequaat aan de VBTB-

verplichtingen² te voldoen” (Nota Een veilig land waar vrouwen willen wonen, 2003).

Veiligheid is niet alleen een zaak voor de landelijke overheid. Ook lokale overheden hebben een cruciale rol bij het ontwikkelen en uitvoeren van veiligheidsbeleid. Uit de integrale Veiligheidsrapportage 2002 blijkt dat bijna de helft van de Nederlandse gemeenten begin 2002 over een door de gemeenteraad vastgestelde nota integraal veiligheidsbeleid beschikt. De invulling van een veiligheidsbeleid is per gemeente verschillend, waardoor het beeld van het lokaal veiligheidsbeleid zeer gedifferentieerd is.

De lokale veiligheidsrapportages bevatten, voor zover bij ons bekend, geen gegevens over huiselijk geweld. In 2002 heeft het Verwey-Jonker Instituut in opdracht van het Ministerie van Justitie en de VNG onderzoek gedaan naar de aanwezigheid van een beleid huiselijk geweld op gemeenteniveau door middel van een telefonische enquête (Lünnemann en Overgaag 2002, hoofdstuk 5). Uit dit onderzoek komt naar voren dat gemeenten doorgaans geen op schrift gesteld beleid ter bestrijding van huiselijk geweld hebben en dat er geen systematisch vergaarde gegevens zijn met betrekking tot de aanpak van huiselijk geweld. Echter, de aandacht voor de problematiek van huiselijk geweld is bij een kwart van de gemeenten aanwezig en lijkt groeiende.

Geweld tegen vrouwen omvat meerdere vormen van geweld. Het ligt niet in de lijn der verwachting dat voor andere vormen van geweld tegen vrouwen buiten huiselijk geweld, wel beleid aanwezig is. Uit het onderzoek naar het opzetten van een monitor huiselijk geweld komt naar voren dat slechts weinig gegevens beschikbaar zijn over de aanpak van huiselijk geweld op instellingsniveau, noch over de aard en omvang van huiselijk geweld. Het ontwikkelen van een monitor huiselijk geweld bleek op korte termijn niet haalbaar. Een van de voorstellen op basis van dat onderzoek is, om op gemeentelijk niveau aan te sluiten bij de lokale monitor door het invoegen van vragen (Lünnemann 2002). Het ontwikkelen van een Vrouwen Veiligheids Index sluit hierop aan.

² Regeling Prestatiegegevens en Evaluatieonderzoek Rijksoverheid (ministerie van Financiën, februari 2001): Doelstellingen (beoogde effecten) moeten per doelstelling en zoveel als mogelijk, vooraf nader geconcretiseerd worden tot nagestreefde finale effecten. De Regeling geeft aan dat in gevallen waarin het stadium nog niet bereikt is om streefwaarden te formuleren ten aanzien van de beoogde finale effecten de Comptabiliteitswet ruimte biedt om geoperationaliseerde doelstellingen te concretiseren in te leveren prestaties of te ondernemen activiteiten.

Een Vrouwen Veiligheids Index (VVI) heeft tot doel een aanvulling te worden op gemeentelijke veiligheidsindexen. Op deze wijze wordt het mogelijk om de aandacht te vestigen op geweld tegen vrouwen zowel in de openbare als in de semi-openbare sfeer en in de privé-sfeer. Dit vergroot de kans dat maatregelen om de veiligheid van vrouwen te verbeteren op de gemeentelijke agenda komen. De parameters dienen een vertaling te zijn van de (inter)nationale definitie van geweld tegen vrouwen. Daarom dient eerst duidelijk te worden of en in hoeverre gemeenten geweld tegen personen op gemeentelijk niveau monitoren. Een van de hoofdvragen in dit onderzoek is dan ook de vraag wat er in Nederland op lokaal niveau bestaat aan lokale monitoringsinstrumenten op het gebied van geweld tegen personen.

Tevens dient zicht te komen op de meest adequate wijze om gegevensverzameling over geweld tegen vrouwen te koppelen aan lokale monitoringsinstrumenten. Verder dient de vraag zich aan wat het draagvlak bij gemeenten is om deel te nemen aan een pilotproject om de situatie wat betreft veiligheid van vrouwen op lokaal niveau te gaan monitoren.

Tot slot is het ondoenlijk om alle verschijningsvormen van seksespecifiek geweld in de pilots mee te nemen. Idealiter zou gemeten kunnen worden in twee van de door de VN genoemde sferen:

- gezin/familie;
- (semi)openbare ruimte.

Doel van deze voorbereidende studie is het materiaal op te leveren op basis waarvan een beredeneerde selectie van de lokaal te monitoren vormen van geweld tegen vrouwen te maken zal zijn.

3

Literatuurstudie

3.1 Inleiding

Het zicht op de effectiviteit van beleidsinspanningen ter voorkoming en bestrijding van geweld tegen vrouwen en meisjes wordt belemmerd, omdat er niet of nauwelijks systematische gegevens over zijn verzameld. Er is in Nederland geen adequate monitoring van de *ontwikkelingen* in de *aard* en *omvang* van vormen van geweld tegen vrouwen voorhanden.

Door middel van een literatuurstudie hebben we de knelpunten in kaart gebracht bij het meten, c.q. monitoren, van aard en omvang van geweld tegen vrouwen en meisjes. Daarnaast zijn we op zoek gegaan naar ervaringen met maatregelen die genomen kunnen worden om de betrouwbaarheid te vergroten van het vergaren van data ten aanzien van seksespecifiek geweld in het algemeen en bij allochtonen in het bijzonder. Tevens hebben we gekeken naar internationale metingen van vrouwenveiligheid. Hoewel enerzijds uit praktische overwegingen een lokale Vrouwen Veiligheids Index aan zou moeten sluiten bij lokale vormen van monitoring van veiligheid, dienen tegelijkertijd de parameters een vertaling te zijn van de (inter)nationale definitie van geweld tegen vrouwen. Voorzover beschikbaar hebben we deze operationalisering in deze paragraaf opgenomen.

Alvorens hiervan verslag te doen zetten we kort op een rij wat voor de Nederlandse situatie de belangrijkste vormen van seksespecifiek geweld zijn en wat er aan landelijke gegevens over seksespecifiek geweld bekend is.

3.2 Vormen van geweld die seksespecifiek zijn

Geweld tegen vrouwen kan zowel vrouwen als meisjes treffen en speelt zich in belangrijkste mate in de privé-sfeer af, maar ook in het openbaar (Emancipatiemonitor 2002).

Voor de Nederlandse situatie zijn de volgende vormen van geweld het meest relevant (cf. Boerefijn, van der Liet en Loenen, 2000):

- Seksuele geweldsmisdrijven in de openbare sfeer (zoals aanranding, verkrachting).
- Seksueel geweld in de huiselijke sfeer (zoals mishandeling, belaging, incest, verkrachting door bekenden).
- Seksuele intimidatie (op het werk, in het onderwijs of binnen andere machtsrelaties in de semi-publieke sfeer).
- Mensenhandel (dwang, geweld, misleiding in de prostitutie).
- Andere vormen van exploitatie (relatiebemiddeling van Nederlandse mannen met vrouwen uit ontwikkelingslanden, misbruik van au pairs).
- Inbreuken op seksuele en reproductieve rechten; cultureel gelegitimeerde vormen van geweld tegen allochtone vrouwen en meisjes.

Boerefijn c.s. behandelen seksueel geweld als aanranding en verkrachting in de openbare sfeer niet als afzonderlijk thema, omdat naar hun mening de beleidsmatige aspecten van het voorkomen en bestrijden er van vrijwel overlappen met het tegengaan van geweld in de huiselijke sfeer.

Tot slot willen we het belang onderstrepen dat er aandacht besteed wordt aan de kwestie van verhoogde kwetsbaarheid bijvoorbeeld in verband met leeftijd (seksueel en ander geweld tegen meisjes), allochtone herkomst of handicap. Om gegevens over aard en omvang te krijgen van vormen van geweld tegen kinderen, mensen met een handicap en van cultureel gelegitimeerde vormen van geweld tegen allochtone vrouwen en meisjes dienen wel een aantal extra onderzoeksinspanningen verricht te worden.

3.3 Prevalentie en aard

Seksueel geweld in de openbare en semi-openbare sfeer

De Emancipatiemonitor 2002 vermeldt de resultaten van de CBS-enquête Permanent onderzoek leefsituatie (POLS), waarbij aan een steekproef van de bevolking van 15 jaar en ouder wordt gevraagd of zij slachtoffer waren van diverse delicten. In een kwart van de gevallen zijn vrouwen in de semi-openbare sfeer, namelijk op werk of school (24%), het slachtoffer geworden van seksueel geweld. Het is vrouwen even vaak in een horecagelegenheid (ook 24%) overkomen (p. 206, 207). 17% is slachtoffer van seksueel geweld op straat geworden.

Tabel 1 Vrouwelijke slachtoffers van seksuele delicten naar plaats van delict, 2000-2001 (in procenten)

Bij persoon thuis	9
In een andere woning	6
In een café, bar of disco	24
Op straat	17
Op/bij een station, bushalte	3
In tram, bus, trein	4
In een auto	-
Op werk, op school	24
In/bij winkel, warenhuis	2
In/bij sportveld, sporthal, kleedruimte	3
In/bij parkeerterrein, park, strand	3
Elders	6
Totaal	100
Aantal delicten in steekproef (absoluut)	365

Bron: CBS, POLS 2000-2001, In: Emancipatiemonitor 2002.

Geweld in de huiselijke sfeer

Ten aanzien van geweld in de huiselijke sfeer worden in onderzoek meerdere definities gehanteerd. Onder de noemer van huiselijk geweld valt veelal al het geweld en dreiging met geweld dat in huiselijke sfeer plaats vindt. Grofweg zijn drie categorieën te onderscheiden, namelijk kindermishandeling, partnergeweld en overig. Onder kindermishandeling valt fysieke mishandeling, seksueel misbruik en verwaarlozing van kinderen. Onder partnergeweld valt zowel geweld tijdens de

relatie als geweld dat wordt gepleegd door de ex-partner, tegenwoordig belaging genoemd. De categorie overig omvat huiselijk geweld gepleegd door huisgenoten en huisvrienden en ouder(en)mishandeling (Goderie e.a., 2003) ³.

Geweld in de privé-sfeer is de omvangrijkste geweldsvorm in Nederland en de maatschappelijke gevolgen zijn groot. Vooral bij kinderen is dit het geval. Zij kunnen last krijgen van slaapstoornissen, presteren vaak minder op school, isoleren zich van andere kinderen of gaan zelf over tot geweldgebruik. Volgens een factsheet van het ministerie van Justitie zijn jaarlijks 100.000 kinderen getuige van huiselijk geweld en lopen 40.000 van deze kinderen een verhoogd risico op (gedrags)problemen.

In het onderzoek van van Dijk e.a. (1997) omvat huiselijk geweld zowel geestelijk, lichamelijk als seksueel geweld. Er zijn alleen volwassenen (516 mannen en 489 vrouwen) geïnterviewd, maar hen is ook gevraagd om ervaringen in de kindertijd te rapporteren (life-time prevalentie). Bovendien kunnen de gegevens betrekking hebben op meerdere daders. Hoewel het percentage vrouwen dat lichamelijk en seksueel geweld in huiselijke kring rapporteert onduidelijk blijft, blijkt wel dat verreweg het meeste lichamelijke en seksuele geweld in huiselijke kring door mannelijke daders wordt gepleegd en dat met name vrouwen het slachtoffer zijn van ernstig geweld.

Römkens (in Boerefijn, 2000) bespreekt onder de noemer geweld in de huiselijke sfeer vier vormen van geweld: mishandeling van vrouwen door de (ex)partner, belaging door de (ex)partner, aanranding of verkrachting door bekenden en seksueel misbruik van meisjes door gezins- of familieleden. Zij baseert zich op eerder onderzoek naar vrouwenmishandeling (Römkens, 1988). Daaruit bleek dat een op de vijf vrouwen tussen de twintig en zestig jaar meldde ooit eenzijdig lichamelijk geweld van de (ex)partner te hebben ervaren (een percentage van 21 procent). Ook hier hadden de respondenten de mogelijkheid over een lange periode te rapporteren.

Hoewel vrouwen en mannen in ongeveer gelijke mate het slachtoffer worden van huiselijk geweld, is het geweld tegen vrouwen doorgaans ernstiger en vaker seksueel van aard dan het geweld tegen mannen. Bovendien worden mannen

³ Het door het ministerie van Justitie gefaciliteerde Netwerk Huiselijk Geweld definieert het als volgt: "Huiselijk geweld kan bestaan uit fysiek geweld, seksueel geweld en psychisch geweld zoals bedreiging en belaging. Het kan de vorm aannemen van partnergeweld, kindermishandeling en geweld tegen ouderen. Plegers kunnen familieleden zijn - (groot)ouders, kinderen, ooms en tantes- of directe naasten zoals huisvrienden en (ex)partners. Slachtoffers kunnen mannen en vrouwen, jongens en meisjes zijn."

meestal op jeugdige leeftijd slachtoffer, terwijl vrouwen in elke leeftijdscategorie slachtoffer kunnen worden van huiselijk geweld. De daders zijn over het algemeen mannen (ongeveer 80%).

Belaging of stalking vloeit vaak voort uit een voorafgaande geschiedenis van mishandeling. Over de omvang van belaging zijn geen betrouwbare gegevens beschikbaar. Dit geldt ook voor verkrachting door bekenden. De tweejaarlijkse slachtofferenquêtes van het CBS bieden ten aanzien hiervan geen betrouwbare aanknopingspunten "omdat de context van het onderzoek niet is toegesneden op het verzamelen van gegevens over een dermate gevoelig onderwerp als verkrachting door bekenden. Cijfers over aangiften van verkrachting bij de politie zijn evident slechts het topje van de ijsberg, aangezien veel vrouwen van verkrachting door bekenden en zeker door de partner, geen aangifte doen." (Römkens in Boerefijn, pag. 114).

Seksueel misbruik van kinderen

Drayer heeft in 1988 een onderzoek gepubliceerd naar seksueel misbruik van meisjes door verwanten. Dit betreft een grootschalig, maar retrospectief, survey-onderzoek waarin 1054 vrouwen tussen de 20 en 40 jaar face to face geïnterviewd zijn. Twee jaar later is door Langeland en van der Vlugt (1990) een aanvullend rapport geschreven op basis van ditzelfde onderzoeksmateriaal over omvang, aard en achtergronden van seksueel misbruik van meisjes door niet-verwanten. Aan retrospectief onderzoek kleven bepaalde gevaren, waarover straks meer. Wat betreft het slachtofferschap van kinderen zijn er niet veel meer gegevens voorhanden dan registratiebestanden van de politie, de kindertelefoon, AMK's (Meldpunten Kindermishandeling), en dergelijke. Melief c.s. (2000) concluderen: "... much can be said and discussed about the prevalence of sexual abuse but little with the degree of certainty that will satisfy a researcher. It seems safe to assume that the abuse is large. Even the most conservative guess would produce huge numbers ..... If we restrict ourselves to only young people, the number for girls would be somewhere between 500.000 and 150.000 and for boys between 10.000 and 30.000." (p.24)

Seksuele intimidatie

Boerefijn c.s. (2000) concluderen dat er, behalve op het terrein van seksuele intimidatie op de werkplek, weinig recent onderzoeksmateriaal is dat een goed beeld geeft van de totale omvang van het verschijnsel.

Wat betreft seksuele intimidatie op de *werkplek* zijn er gegevens uit 1993 beschikbaar, waaruit blijkt dat 32 procent van de onderzochten last heeft of heeft gehad van seksuele intimidatie. In arbeidsorganisaties met een beleid op dit terrein is het percentage lager, namelijk 22 procent. In 99 procent van de gevallen zijn het vrouwen die worden lastiggevallen door mannen (Boerefijn, pag. 181).

De evaluatie van de Arbo-wet over seksuele intimidatie, agressie en geweld en pesten op het werk, die in 2000 is uitgevoerd (Soethout & Sloep, 2000) concludeert dat één op de tien ondervraagde werknemers op het huidige werk geconfronteerd is met seksuele intimidatie. En 14% van alle respondenten heeft wel eens, niet noodzakelijkerwijs bij de huidige werkgever, te maken gehad met seksuele intimidatie op het werk. Deze onderzoekers concluderen eveneens dat vrouwen het meeste risico lopen om slachtoffer te worden, maar noemen enigszins andere percentages. Volgens hen is de kans voor vrouwen om in aanraking te komen met seksuele intimidatie 17% en bij mannen ligt dit rond 4%. Daarnaast is er een verband tussen leeftijd en het risico om geconfronteerd te worden met seksuele intimidatie in de werksfeer. Het aandeel slachtoffers onder werknemers tussen 50 en 65 jaar ligt rond 4% terwijl dat voor de werknemers jonger dan 30 jaar rond 16% ligt. Als bijkomende factoren noemen de onderzoekers de mate waarin men te maken heeft met publiek, de machtsverhoudingen binnen organisaties en de sfeer op het werk. Werknemers die meer dan 75% van hun tijd te maken hebben met publiek worden vaker slachtoffer. Verder zijn bedrijven waar een hiërarchische structuur heerst meer gevoelig voor het voorkomen van seksuele intimidatie en dat geldt ook voor bedrijven waar een gebrek aan respect, tolerantie en fatsoen heerst (Soethout & Sloep, 2000, pp 16-22).

Er is nog geen grootschalig, landelijk onderzoek gedaan naar de omvang van seksuele intimidatie *in het onderwijs*. De enige officiële gegevens zijn de verslagen van de Onderwijsinspectie, waaruit blijkt dat seksuele intimidatie in het onderwijs "geregeld voorkomt" (Boerefijn, pag. 191). Er is sprake van twee factoren die de afhankelijkheid en daarmee de kwetsbaarheid van leerlingen vergroten. Ten eerste zijn leerlingen vaak minderjarig, ten tweede is er sprake van een bijzondere pedagogische gezagsrelatie. Daarbij komt nog dat de school een enigszins besloten gemeenschap is.

Onderzoek naar de omvang van seksuele intimidatie *in de zorgsector* is tot nu toe vooral verricht in bepaalde contexten en op beperkte schaal, zoals in één ziekenhuis of ten aanzien van één beroepsgroep. "Hoewel de cijfers die hieruit naar voren komen aanzienlijk van elkaar verschillen (hetgeen onder andere wordt beïnvloed door de wijze waarop seksuele intimidatie is gedefinieerd) blijkt wel uit alle

onderzoeken dat seksuele intimidatie een veel voorkomend verschijnsel is in de zorgsector. Op grond van het verrichtte onderzoek mag worden aangenomen dat tussen de 4 en 13 procent van de mannelijke hulpverleners seksueel geladen contacten hebben (gehad) met vrouwelijke patiënten of cliënten." (Boerefijn, pag. 199). Het gaat vrijwel altijd gaat om seksuele intimidatie door een mannelijke hulpverlener ten opzichte van een vrouwelijk cliënt of patiënt. Sterker nog dan in arbeidssituaties verkeren de betrokken vrouwen in een onmachtige en afhankelijke situatie, dan wel bevinden zij zich in een vertrouwensrelatie, waardoor zij geneigd zijn zichzelf kwetsbaar op te stellen. Soms zijn zij door ziekte, handicap of leeftijd niet (volledig) in staat hun wil te bepalen.

Mensenhandel

Van het aantal slachtoffers van mensenhandel kan slechts een ruwe schatting gemaakt worden. De meest recente schatting komt van van Dijk (2002) die voor het jaar 2000, dat is het jaar van de opheffing van het bordeelverbod, op een aantal van minstens 3500 komt. Dit zou betekenen dat tenminste een vijfde van alle prostituees naar wettelijke maatstaven slachtoffer van mensenhandel is. In 2001 had 41 procent van de afgesloten en ingestuurde opsporingsverzoeken betrekking op minderjarige slachtoffers (Korvinus, 2003).

Vanwesenbeeck c.s. hebben recent onderzoek gedaan naar de sociale positie van prostituees in gereguleerde bedrijven (Vanwesenbeeck e.a. 2002). Er zijn gestructureerde vragenlijsten afgenomen bij 62 exploitanten van vergunde seksbedrijven en 230 vrouwelijke prostituees. Uit dit onderzoek blijkt dat een vijfde van de prostituees in een jaar tijd agressie van klanten heeft meegemaakt. Een vijfde van hen gaat naar de politie, ongeveer een derde doet dat 'soms' en de rest doet dat nooit. Ruim driekwart van de prostituees ervaart bij agressie door klanten steun van de exploitant of iemand anders in het bedrijf. Ongeveer een zesde ervaart deze bescherming helemaal niet. Vooral achter het raam staan prostituees er vaak alleen voor als klanten agressief worden. Er is niet gevraagd naar geweld door 'pooier-vriendjes'.

Een derde van de prostituees en bijna de helft van de ondervraagde exploitanten denkt dat aperte dwang tot prostitutie soms of vaak voorkomt. Ruim een derde van de prostituees denkt bovendien dat collega's vaak of soms verdiensten moeten afstaan. Een nog aanzienlijk grotere groep denkt dat collega's een vriend of man hebben 'die zich met hun werk bemoeit'. Exploitanten schatten de frequentie dat prostituees zonder verblijfsvergunning in Nederland werken veel hoger in dan prostituees (68% respectievelijk 33% zegt soms of vaak). Het aandeel werkzame

minderjarigen in de prostitutie schatten exploitanten eveneens hoger in dan prostituees: 17% respectievelijk 10% antwoordt soms of vaak.

Andere vormen van exploitatie

Het CEDAW, The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, heeft gewezen op drie andere vormen van seksespecifiek geweld, namelijk sekstoerisme, het werven van huishoudelijke arbeidskrachten in ontwikkelingslanden om in rijke landen te werken en georganiseerde huwelijken met vrouwen uit ontwikkelingslanden. (Algemene Aanbeveling nr. 19) Naar kindersekstoerisme is in opdracht van het ministerie van Justitie een onderzoek verricht. Dit betreft een onderzoek naar bestaande en nieuwe reisbestemmingen vanuit Nederland. Omdat kindersekstoerisme seksueel geweld betreft dat is gepleegd door Nederlanders in andere landen is het onderwerp niet geëigend voor de lokale VVI. De twee andere onderwerpen in theorie wel. Thans loopt een onderzoek naar au-pairs dat verricht wordt in opdracht van het WODC (Ministerie van Justitie).

Inbreuken op seksuele en reproductieve rechten ⁴

Niet alle vormen van geweld tegen vrouwen die een inbreuk op seksuele en reproductieve rechten opleveren zijn voor de Nederlandse situatie even relevant. Onder de categorie seksuele rechten vallen rechten die met seksuele zelfbeschikking te maken hebben. Vormen van geweld die hier onder kunnen vallen zijn inbreuken op het recht op lichamelijke integriteit (bijvoorbeeld verkrachting, genitale verminking) en inbreuken op het recht op keuze van eigen seksuele identiteit. Genitale verminking heeft grote consequenties voor de meisjes en vrouwen in kwestie. Het achterhalen van aantallen en gegevens blijkt in de praktijk zeer moeilijk. Hoewel het in verschillende landen voorkomt, is het geen algemeen voorkomende praktijk. Veelal is het een gebruik dat eigen is aan een bepaalde stam. Daarnaast is de praktijk met veel geheimzinnigheid omgeven. In Nederland komt het waarschijnlijk met name voor bij meisjes uit Somalië. Voorbeelden van geweld tegen vrouwen in de context van reproductieve gezondheidszorg zijn gedwongen abortus, gedwongen sterilisatie, gedwongen anticonceptie, gedwongen zwangerschap. Abortus levert geen noemenswaardig probleem op in Nederland met betrekking tot geweld tegen vrouwen. Wel is aandacht nodig voor de situatie met betrekking tot allochtone vrouwen.

⁴ Informatie is gebaseerd op van der Liet-Senders in: Boerefijn (red), 2000.

3.4 Meten en monitoren op bovenlokaal niveau

In verband met het belang van de compatibiliteit en vergelijkbaarheid van de te verzamelen data voor de lokale VVI met nationale en internationale dataverzameling op dit terrein bespreken we er hier een aantal.

3.4.1 Wereldwijd: seksueel misbruik, vrouwenmishandeling thuis en in de publieke ruimte

De International Violence Against Women Survey (IVAWS) is een wereldwijd systeem van nationale surveys over bepaalde vormen van geweld tegen vrouwen. Voor de IVAWS wordt de methodologie en het netwerk van de International Crime Victim Survey (ICVS) gebruikt. Specifieke expertise op het gebied van meten van geweld tegen vrouwen komt van Statistics Canada. In de ICVS worden elf verschillende vormen van criminaliteit belicht, zoals beroving, inbraak en autodiefstal. De IVAWS is daar een verdere verdieping van, waarbij informatie wordt verzameld over de mate waarin seksueel misbruik en mishandeling van vrouwen thuis en in de publieke ruimte voorkomt. Uitgegaan wordt van twee situaties van dataverzameling:

- Een combinatie van een survey (schriftelijke vragenlijst) en face to face interviews.
- Een onderzoek door middel van telefonische interviews.

Vanwege de gevoeligheid van het onderwerp wordt specifiek aandacht besteed aan de training van de interviewers. De initiatiefnemers benadrukken het belang van afstemming van de dataverzameling. De intentie is om dezelfde vormen van geweld tegen vrouwen te meten. Om de vergelijkbaarheid van gegevens te bevorderen moeten discrepanties tussen definities en tussen de formulering van de vragen voorkomen worden. Vergelijking tussen resultaten van surveys, kan bemoeilijkt worden door verschillen in culturele en sociale factoren, methoden van dataverzameling en steekproeftrekking. De benodigde achtergrondinformatie betreft gezinsinkomen, etnische achtergrond en opleidingsniveau (Manual, p. 25-26).

In 2001 is gestart met een pilot-fase, waarvoor ook ons land was uitgenodigd deel te nemen. Nederland is daar toen niet op ingegaan. Er zijn pilots uitgevoerd in Argentinië, Costa Rica, Denemarken, Italië en Polen. Inmiddels heeft het internati-

onale projectteam de vragenlijst voor de survey vastgesteld, zodat deelnemende landen eind 2002 met de survey konden beginnen.⁵

Op internet vonden we de vragenlijst, waarvan we de drie filtervragen ten aanzien van seksueel geweld, geweld in de (semi-) openbare sfeer en geweld in de privé-sfeer weergeven (Overview of the 2000 ICVS questionnaire):

Sexual victimisation screener

Q 80

First, a rather personal question. People sometimes grab, touch or assault others for sexual reasons in a really offensive way. This can happen either at home, or elsewhere, for instance in a pub, the street, at school, on public transport, in cinemas, on the beach, or at one's workplace. Over the past five years has anyone done this to you? Please take your time to think about it.

- 1 yes
- 2 no
- 9 don't know

Assault/threats screener

Q 85

Apart from the incidents just covered, have you over the past five years been personally attacked or threatened by someone in a way that really frightened you, either at home or elsewhere, such as in a pub, in the street, at school, on public transport, on the beach, or at your workplace? (interv: include sexual violence against men, if mentioned, include domestic assaults)

- 1 yes
- 2 no
- 9 don't know

Q85a

Take your time to consider. An incident of this sort might also have involved your partner, family member or a close friend. So apart from incidents already covered, have you in the past five years been personally attacked or threatened by someone you know in a way that really frightened you?

⁵ Contactpersoon voor Nederland is dhr. R. Bijl van het WODC.

- 1 yes
- 2 no
- 9 don't know
- 10 refusal

Opvallend is dat gevraagd wordt naar ervaringen in de afgelopen vijf jaar. Dit is een vrij lange periode, waardoor de betrouwbaarheid van de antwoorden geringer kan worden bijvoorbeeld ten gevolge van geheugeneffecten bij de respondenten.

3.4.2 Europees niveau

A. *In EU-verband:*

Een brede definitie

Onder leiding van het voorzitterschap van van Spanje van de EU is in juni 2002 een 'Good practice guide' tot stand gekomen, zowel om de effecten van geweld tegen vrouwen te meten als bij te dragen aan de oplossing van dit sociale probleem. "The formulation of such a guide would, in addition to providing information on the advances made by the Member States with respect to the Platform for Action, contribute to overcoming the difficulties referred in the platform on the paucity of systematic information on violence against women, a paucity which makes the elaboration of programmes and monitoring of changes difficult (...) and impedes the efforts to design specific intervention strategies."

De 'Good practice guide' focust op huiselijk geweld, seksueel geweld en geweld op de werkplek. Huiselijk geweld krijgt de nadruk omdat wordt gesteld dat dit extra moeilijk is te ontdekken en uit te bannen. Vrouwenhandel en prostitutie vallen buiten het onderzoek.

Er is een vragenlijst ontworpen met 'key-issues' die af te leiden zijn uit de genoemde onderwerpen. De belangrijkste databronnen tot op heden zijn officiële organen en instanties binnen de EU. De beschikking over officiële cijfers uit surveys onder de bevolking is een waardevolle aanvulling op het onderzoek en is te zien als 'good practice'. "In conclusion, surveys constitute good practice and are an indispensable tool for analysing violence against women." (Good practice guide, p.113). De belangrijkste voordelen van surveys zijn dat informatie verkregen wordt over geweld dat niet bij de politie gemeld is, dat er herhaalde metingen plaats kunnen vinden op verschillende momenten en locaties. Dit alles vergroot de vergelijkingsmogelijkheden. Een ander voordeel is dat data op het niveau van

slachtoffers verzameld kunnen worden, over de omstandigheden en gevolgen, wat betere mogelijkheden biedt om oorzaken en effecten van het geweld te onderzoeken. De belangrijkste gevaren bij surveys zijn fouten bij de steekproeftrekking, de samenstelling van de steekproef en geheugenproblemen bij respondenten. Het strekt tot aanbeveling om de mogelijkheid om data te vergelijken tussen de deelnemende landen te vergroten door de dataverzamelings technieken te standaardiseren en een reeks vragen op te nemen in de belangrijkste monitoren. De poging tot standaardisatie zou niet alleen op internationaal en nationaal niveau gedaan moeten worden, maar ook op regionaal en lokaal niveau. Het opnemen van vragen in surveys vergroot de bewustwording en gevoeligheid van de bevolking voor geweld tegen vrouwen. Er worden een aantal suggesties voor methodologische verbetering gedaan, te weten:

- Elimineer tekortkomingen in het steekproefkader, dat wil zeggen sluit geen personen die behoren tot marginale groepen uit waarvan de sociale omgeving aanleiding kan geven tot hoge kans op slachtofferschap.
- Perfectioneer de vragenlijst en de manier waarop deze wordt afgenomen, met name vragen die refereren aan seksueel misbruik of seksuele intimidatie, zo dat alle mogelijke varianten van geweld in beeld komen.
- Ontwikkel geavanceerdere procedures om voorvallen chronologisch te kunnen registreren om een beter beeld te kunnen krijgen van veranderingen in de mate van geweld.
- Ontwikkel categorieën om inkomen te meten, bedoeld om mogelijke verbanden tussen armoede en sociale uitsluiting te onderzoeken of het tot bepaalde kwetsbare groepen gerekend kunnen worden.

Een beperkte definitie

Hoewel onder voorzitterschap van Spanje het belang benadrukt werd om een breed scala aan geweld te monitoren, heeft Denemarken, het land dat het voorzitterschap vervolgens bekleedde, besloten zich te beperken tot huiselijk geweld. Denemarken stelt de volgende definitie ten aanzien van *huiselijk geweld* voor: 'Any physical, sexual, or psychological violence, inflicted on a victim by a current or former spouse or intimate partner or other members of the family.' (Document van november 2002). In dit document wordt benadrukt dat deze definitie beperkter is dan de algemene definitie van seksespecifiek geweld en dat de definitie ook niet gericht is op extra kwetsbare groepen, zoals kinderen en vrouwen uit culturele minderheidsgroepen. Denemarken heeft een set van zeven indicatoren ontwikkeld betreffende huiselijk geweld tegen vrouwen:

1. Een profiel van vrouwelijke geweldsslachtoffers.
2. Een profiel van mannelijke daders.
3. Slachtofferondersteuning.
4. Maatregelen gericht op de dader om de geweldspiraal te doorbreken.
5. Het trainen van professionals.
6. Overheidsmaatregelen ter bestrijding van huiselijk geweld tegen vrouwen.
7. Evaluatie.

De eerste twee indicatoren hebben een relatie met aard en omvang van het geweld. Een profiel van de slachtoffers is noodzakelijk om maatregelen te kunnen nemen om slachtoffers te ondersteunen en huiselijk geweld te stoppen. Gesteld wordt dat zo'n profiel op te stellen is op basis van aantallen en van achtergrondinformatie over vrouwelijke slachtoffers. Het aantal vrouwelijke slachtoffers van huiselijk geweld is volgens de opstellers van het document vast te stellen op basis van:

- Het aantal slachtoffers in de misdaadstatistieken.
- Het aantal slachtoffers op basis van surveys (bevolkingsonderzoeken).
- Het aantal ongevallen ten gevolge van huiselijk geweld.
- Het aandeel huiselijk geweld als percentage van alle geweldsmisdrijven.
- Andere relevante statistische data over vrouwelijke slachtoffers en van hen afhankelijke kinderen, bijvoorbeeld het aantal vrouwen dat hulp zoekt bij de gezondheidszorg ten gevolge van huiselijk geweld, het aantal slachtoffers dat toevlucht zoekt bij crisiscentra.

"These numbers should appear as both total amounts and as a percentage of the whole female population and as a percentage of the total amount of the victims (m/f)." (p. 12). Ten aanzien van de geweldplegers zouden dezelfde data achterhaald moeten worden.

Wat betreft de achtergrondinformatie zou volgens de opstellers van het document gevraagd moeten worden naar:

- Relatie tot de geweldpleger.
- Leeftijd.
- Burgerlijke staat.
- Verblijfsstatus.
- Andere relevante achtergrondinformatie zoals opleiding, werk, etc.

Opvallend is dat de opstellers van het document het niet hebben over de aard van het geweld.

B. Lobby Europeen des femmes / European Women's Lobby

Een ander meerjarig Europees project is "Breaking the silence. Campaigns and observatory on violence against women". Dit project vindt plaats in het kader van het Daphneprogramma en is gestart op 15 november 2000. De partners in 2002 waren Ierland, Spanje, Denemarken, Portugal, Frankrijk, Griekenland en Finland. Nederland is een aanstaande partner (vanaf 2004).

Het project heeft drie dimensies, waaronder ook monitoring:

- Bewustwordingscampagnes (te starten met vrouwelijke asielzoekers).
- De ontwikkeling van een permanente structuur voor een Europese monitor om beleid te monitoren, data te verzamelen en informatie ter bevordering van een betere kennis van alle vormen van geweld tegen vrouwen.
- Het ontwerp en de verdere ontwikkeling van nationale monitoren van het beleid ten aanzien van geweld tegen vrouwen. Binnen deze nationale structuren zullen data verzameld worden over verschillende aspecten van geweld tegen vrouwen, bestaand beleid zal geëvalueerd worden en good practices zullen geïnventariseerd worden. Deze structuren zullen ook hun diensten kunnen bewijzen bij het maken van een jaarlijks Europees rapport over geweld tegen vrouwen, op basis van gemeenschappelijk gedefinieerde en overeengekomen richtlijnen. Er zijn criteria geformuleerd waarin alle landen zich konden vinden, maar de structuren van de nationale monitoren zullen ongetwijfeld enigszins variëren aangezien zij de situaties in de verschillende landen weerspiegelen.

3.4.3 Nationaal niveau

A. Ministeries

Het Integraal Veiligheidsprogramma richt zich op het bevorderen van veiligheid in de *publieke* ruimte. Naast veiligheid in de publieke ruimte is de veiligheid in de semi-openbare ruimte en in de privé-sfeer van belang.

De doelstellingen van de 'outcome' (dat wil zeggen de mate waarin de maatregelen leiden tot een toename van de objectieve en subjectieve veiligheid) worden in de monitoring van het Veiligheidsprogramma als volgt geoperationaliseerd:

De objectieve onveiligheid omvat de componenten overlast en criminaliteit in de publieke ruimte. Uitgangspunt hierbij is dat de focus is gericht op de door burgers alsmede bedrijven en instellingen feitelijk ondervonden onveiligheid die genoemd

worden in het Veiligheidsprogramma. Het gaat derhalve om feitelijk ondervonden criminaliteit en niet om geregistreerde criminaliteit. Gemeten zal worden via diverse slachtoffer- en bevolkingsenquêtes. Dit leidt ten aanzien van burgers tot de volgende in de monitor te betrekken delicten en overlastincidenten:

- mishandeling;
- bedreiging;
- seksuele delicten;
- inbraak;
- fietsendiefstal;
- diefstal uit en van auto;
- zakkenrollerij;
- overlast van groepen jongeren;
- drugsoverlast;
- dronken mensen op straat;
- lastig gevallen worden op straat;
- vernieling van straatmeubilair;
- rommel op straat;
- hondenpoep op straat;
- bekladding van muren en gebouwen.

Ten aanzien van deze indicatoren worden streefwaarden gekwantificeerd. Zij dienen als indicatief beschouwd te worden voor de orde van grootte en de inzet waar aan gedacht wordt. Met betrekking tot de objectieve veiligheid is in het programma aangegeven dat een vermindering van criminaliteit en overlast in de publieke ruimte met -indicatief- circa 20 tot 25% vanaf 2006 in het vizier moet komen." Wat betreft overlast is de inzet (nog) niet gekwantificeerd en geïndexeerd, maar is de inzet van het kabinet om te komen tot een statistisch vast te stellen trendbreuk in 2006 en een substantiële daling in 2010.

Met de ketenpartners wordt overlegd over de transformatie van het landelijk perspectief naar de regionale en lokale situatie.

Conform het Veiligheidsprogramma moet ook het veiligheidsgevoel, de subjectieve veiligheid, van de burger zijn verbeterd. Indicator is het algemene onveiligheidsgevoel (in 2001 vaak onveilig: 5,5%, zelden/soms: 28,5%). In 2006 moet er een trendbreuk zichtbaar zijn. Er wordt afgezien van een concrete streefwaarde in 2010.

Het is de bedoeling jaarlijkse voortgangsrapportages te leveren in het regime van de begrotingscyclus en in overeenstemming met de eisen van VBTB.

B. Het Centraal Bureau voor de Statistiek

Het Permanent Onderzoek naar de Leefsituatie (POLS), is een groot, continu onderzoek naar verschillende onderwerpen betreffende de leefsituatie, zoals gezondheid, arbeidsomstandigheden, rechtsbescherming, veiligheid, tijdsbesteding en wonen. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). POLS bestaat uit verschillende modules. Alle respondenten krijgen een basisvragenlijst voorgelegd. De vragenlijsten voor de verschillende modules worden aan een deel van de respondenten voorgelegd.

Relevant voor dit onderzoek zijn de modules:

- 'Jongeren', waarbij het gaat om onderwerpen als uit huis gaan, opvoedingsklimaat thuis, problemen met ouders, schoolbeleving, riskante gewoonten, kleine criminaliteit en seksualiteit.
- 'Recht', dat gegevens bevat over slachtofferschap van criminaliteit en beroep op rechtshulp.
- 'Participatie', dat gegevens bevat over onveiligheid, preventie en politiehulp en maatschappelijke participatie.

Alle data worden verzameld door middel van afname van computerondersteunde mondelinge vragenlijsten (CAPI).

Uit de documentatie over de modules recht en participatie blijkt dat er ten aanzien van slachtofferschap gevraagd wordt naar: inbraak, aanranding, mishandeling, bedreiging, fietsdiefstal, autodiefstal, diefstal uit auto, diefstal / beschadiging van auto(onderdelen), zakkenrollerij, overige diefstal, vernieling, doorrijden, telefoonterreur, overige misdrijven.

Ten aanzien van slachtofferschap van seksueel geweld worden de volgende vragen gesteld:

Mensen raken soms iemand aan of pakken iemand vast met seksuele bedoelingen op een echt kwetsende manier. Dat kan overal plaatsvinden: bij iemand thuis, op het werk, op straat, etc. is u dat in de afgelopen 5 jaar wel eens overkomen?

- Ja, maar wil er beslist niet op ingaan
- Ja
- Nee

Weet niet

Weigert

>>ENQ: meer antwoorden mogelijk<<

Wanneer is u dat overkomen?

- Voor 1 januari vorig jaar
- Na 1 januari vorig jaar

Weet niet

Weigert

Hoe vaak is u dat overkomen sinds 1 januari vorig jaar?

1 t/m 96

97 onbekend

weet niet

weigert

>>ENQ: kaart

Hoe zou u dit voorval willen omschrijven?

- Verkrachting of aanranding
- Een poging tot verkrachting of aanranding
- Vervelend of kwetsend gedrag
- Anders

Weet niet

Weigert

Heeft u toen zelf lichamelijk letsel opgelopen?

- Nee, geen letsel
- Licht letsel, waarbij geen medische hulp nodig was
- Letsel waarbij eenmalig medische hulp nodig was
- Letsel waarbij meermalen medische hulp nodig was
- Letsel waarbij ziekenhuisopname nodig was

Weet niet

Weigert

Waar gebeurde het voorval precies?

- Bij persoon thuis
- In andere woning
- In café/bar/disco/restaurant
- Op straat
- Op station, bushalte

- In tram/bus/trein
  - In een auto
  - Op werk/school
  - In winkel/warenhuis
  - Sportveld/sporthal/kleedruimte
  - Park/parkeerterrein/strand
  - Elders
- Weet niet
Weigert

STEL VAST: plaats voorval

- Eigen buurt of wijk
  - Elders in de woongemeente
  - Elders in Nederland
  - In het buitenland
- Weet niet
Weigert

Is er bij deze gebeurtenis iets van u gestolen?
Etc.

Is er toen ook moedwillig iets van uw bezittingen vernield?

Ook worden er vragen gesteld over ervaringen met andere vormen van geweld:

Er kan ook geweld tegen u zijn gebruikt zonder seksuele bedoelingen.

Heeft iemand u in de laatste vijf jaar ooit wel eens aangevallen of mishandeld door u te slaan of te schoppen of door een pistool, een mes, een stuk hout, een schaar of iets anders tegen u te gebruiken?

- Ja
  - Nee
- Weet niet
Weigert

>>ENQ : meer antwoorden mogelijk<<

Wanneer bent u mishandeld?

- Voor 1 januari vorig jaar

- Na 1 januari vorig jaar
- Weet niet
Weigert

Hoe vaak is u dat overkomen sinds 1 januari vorig jaar?

Waar gebeurde het voorval precies?
Etc.

Hoewel er dus vrij uitgebreid gevraagd wordt over de ervaringen met geweldsincidenten mist in deze enquête de relatie tussen personen. Uit deze database is geen informatie te halen over het gegeven of slachtoffer en dader elkaar kennen en zo ja, in welke relatie zij tot elkaar staan. Ook wordt niet specifiek naar huiselijk geweld gevraagd.

3.5 Knelpunten en kansen

Onderrapportage

Algemeen aanvaard is dat zowel de politie- en justitiestatistieken als de algemene slachtofferonderzoeken een onderrapportage leveren van het aantal geweldplegingen. Uit onderzoek is bekend dat lang niet alle slachtoffers met hun verhaal naar de politie gaan. Bovendien worden niet alle delicten die bij de politie bekend worden (mutaties) uit in een melding of aangifte (proces verbaal) en komen daardoor niet in de registratiecijfers.

Wat betreft enquêtes onder de bevolking zelf (surveys) zijn er verschillende oorzaken voor onderrapportage. Een belangrijk kenmerk van dit soort onderzoek is dat het onderzoek naar een gevoelig onderwerp betreft. Deze gevoeligheid van het onderwerp leidt snel tot onderrapportage, bijvoorbeeld omdat mensen niet mee willen doen aan het onderzoek juist vanwege het onderwerp. Hierdoor ontstaat selectieve non-respons. Waarschijnlijk vallen degenen met (ernstige) geweldservaringen relatief vaak buiten de onderzoeksgroep, waardoor het gemeten percentage van geweldservaringen te laag uitvalt. De onderzoeksgroep is dan niet representatief voor de populatie. Zowel de kans op deelname aan een onderzoek op zichzelf (deelname versus non-respons) als binnen het onderzoek de kans op antwoorden op de gestelde vraag ('antwoord xyz' versus 'wil vraag niet beantwoorden') nemen af naarmate de vragen bedreigender kwesties betreffen.

Voor monitoring, dus het meten van veranderingen, waarbij een nulmeting en daarna vervolgmetingen verricht worden is onderrapportage eigenlijk niet bijzonder problematisch, mits die onderrapportage maar zo goed als constant blijft. Van Delft e.a. (1994) wijzen er op dat er bij seksueel geweld een extra moeilijkheid is ten aanzien van dat constant blijven van onderrapportage. Ons inziens geldt dat ook voor andere vormen van (seksespecifiek) geweld. Als het beleid succesvol is, zullen slachtoffers zich bewuster zijn van hun geweldservaringen en het eerder durven melden. "In het ergste geval zou dan uit de cijfermatige trends afgeleid worden dat seksueel geweld toeneemt, terwijl in feite de incidentie is afgenomen en de meldingsgeneigdheid sterk is gestegen. Men zou dan ten onrechte concluderen dat het beleid niet effectief is geweest." (van Delft, 1994, p. 52). Een indicatie voor onderrapportage is dat de uitkomsten van drie grote landelijke onderzoeken naar geweld binnen relaties ⁶ er op lijken te duiden dat de omvang van geweld tegen vrouwen veel groter is dan dat uit de algemene slachtofferenquêtes naar voren komt (Emancipatiemonitor 2002).

Validiteit en betrouwbaarheid data

Er dient bij gevoelige onderwerpen, als geweld tegen vrouwen, extra rekening gehouden te worden met de validiteit en betrouwbaarheid van de gegevens. Valide gegevens zijn data die een antwoord geven op de vraag die gesteld is (dit gaat over de vraag of er voldoende overeenstemming is tussen het begrip-zoals-gemeten en het begrip-zoals-bedoeld) ⁷, en betrouwbare gegevens zijn data die niet zijn vertroebeld door ruis (bijvoorbeeld: respondenten bagatelliseren uit schaamte of angst de geweldservaringen).

Van Delft e.a. (1994) hebben een aantal methoden en aanpakken op een rij gezet die rekening houden met de gevoeligheid van het onderwerp. We geven hier alleen de suggesties die relevant zijn voor deze voorstudie.

- De context van de vragenlijst als geheel heeft invloed op de mate waarin bepaalde vragen als gevoelig worden ervaren. Vragen over drinkgewoonten zijn bijvoorbeeld minder bedreigend in een survey over consumentengedrag dan in een survey over alcoholisme. Wanneer de context van de gehele vragenlijst meer neutraal is, worden vragen eerder als minder gevoelig ervaren.
- Het gericht plaatsen van de vragen over het gevoelige onderwerp kan effect hebben op de meting. "Men kan de respondent stapsgewijs benaderen met

⁶ Het betreft Draaijer 1988, Römkens 1989 en van Dijk e.a. 1997.

⁷ Zie bijvoorbeeld E.J. Bijnen (red.), (1987), Methodes voor de sociale wetenschappen, deel 3 Meten.

vragen die steeds iets moeilijker worden..... Uit vergelijking van verschillende survey-onderzoeken over seksueel misbruik blijkt dat wanneer slechts enkele entreevragen gesteld werden, minder ervaringen boven water kwamen dan met een serie verschillende entreevragen." (p.56)

- Zo specifiek en expliciet mogelijk concrete gedragingen en gevolgen benoemen gaat onderrapportage tegen.
- Er zijn verschillende de-jeopardizing technieken voorhanden die gebruikt kunnen worden bij onderzoek naar gevoelige onderwerpen. Deze zorgen ervoor dat mensen zich minder bedreigd voelen. Een groot voordeel is dat deze technieken grote inspanningen zoals extra interviewtrainingen overbodig maken. Ook kan de methode vrij eenvoudig worden toegepast. Eén ervan, de randomized response technique (RRT) is met succes toegepast bij onder andere onderzoek naar verkrachting. Een nadeel is dat er in de meeste gevallen een anderhalf maal zo grote steekproef nodig is dan normaal.
- Mondelinge interviews krijgen seksueel misbruik beter boven tafel dan schriftelijke enquêtes.
- Voor het meten van veranderingen in de tijd is de betrouwbaarheid van de metingen van groter belang dan de validiteit er van. Methoden die er vooral op gericht zijn om valide gegevens boven water te krijgen over (ook de meest ernstige vormen van) geweld, zoals diepte-interviews en andere arbeidsintensieve interviewmethoden, zijn daarom niet direct aangewezen voor effectonderzoek.
- Schriftelijke afname bespaart tijd en interviewkosten. Er kan bespaard worden op kosten voor data-invoer wanneer de vragenlijsten met behulp van een computer worden afgenomen.
- Bij middelbare scholieren kan klassikale schriftelijke afname een goede optie zijn.

Context en formulering van de vragen

Een ander belangrijk punt wat betreft de context van de vragenlijst wordt aangestipt door de opstellers van de "Manual International Violence Against Women Survey". Hoewel een survey naar slachtofferschap van misdrijven een uitstekend middel is om informatie te verzamelen bij burgers over hun ervaringen hiermee, zijn er tekortkomingen als het gaat om het meten van de omvang van de specifieke en intieme vormen van geweld die vrouwen betreffen. "Many women might not regard the acts they have experienced as *crimes*. Thus they might be reluctant to inform the interviewer about their experiences of male violence." (p.5)

(cursivering van ons, MG). Dit betekent dat in een enquête waarvan het onderwerp ervaringen met misdrijven is, en in deze context gevraagd wordt naar ervaringen met 'geweld achter de voordeur' niet of nauwelijks gerapporteerd zullen worden, aangezien slachtoffers dit niet als zodanig kwalificeren.

Specifieke aandacht voor bepaalde groepen

Als er geen specifieke aandacht aan bepaalde categorieën besteed wordt bij de monitoring zullen zij grotendeels buiten beeld blijven. Een voorbeeld betreft kinderen en jongeren. Algemeen survey-onderzoek waarbij kinderen geïnterviewd worden, in plaats van personen uit hun omgeving zoals ouders of leerkrachten, is relatief nieuw. Informatie die bij kinderen of jongeren zelf verkregen kan worden, heeft de voorkeur. Toch is systematische methodologische expertise over het interviewen van kinderen nog schaars. In het algemeen kunnen kinderen vanaf zeven jaar bevroegd worden met behulp van vragenlijsten. Rond het zevende jaar is de taalvaardigheid voldoende ontwikkeld om eenvoudige vragen te kunnen begrijpen en te kunnen beantwoorden. Naarmate kinderen ouder worden nemen hun cognitieve en sociale vaardigheden verder toe. Vanaf zestien jaar kunnen jongeren beschouwd worden als volwassenen met betrekking tot hun cognitieve ontwikkeling. Door het CBS wordt momenteel standaard geënquêteerd onder de bevolking van 16 jaar en ouder. (Leeuw in Facta, juni 2003)

Een ander voorbeeld zijn bepaalde categorieën allochtone vrouwen, zoals nieuwkomers en vrouwen met een afhankelijke verblijfsvergunning. "Het isolement van migrantenvrouwen die worden mishandeld door hun echtgenoot lijkt veel groter en ernstiger dan onder autochtone vrouwen. Ook het niet of nauwelijks beheersen van de Nederlandse taal maakt het welhaast onmogelijk om met anderen, ..., te communiceren. Bovendien speelt de sociale binding met de eigen gemeenschap en de angst voor uitstoting uit die gemeenschap een grotere rol." (Goderie e.a., 2003, p.63).

In 2002 verscheen het onderzoeksrapport 'Huiselijk geweld onder Surinamers, Antillianen en Arubanen, Marokkanen en Turken in Nederland; Aard, omvang en hulpverlening' door Intomart Beleidsonderzoek (van Dijk e.a., 2002)

De onderzoekers trekken twee hoofdconclusies:

- Ook voor Antilliaanse en Arubaanse, Surinaamse, Marokkaanse en Turkse mensen die in Nederland wonen is huiselijk geweld een probleem met significante incidentie.

- Het onderzoek geeft hoogstwaarschijnlijk een onderrapportage van de omvang waarin huiselijk geweld voorkomt.

Ten aanzien van dit onderzoek naar de prevalentie van huiselijk geweld onder allochtonen waren er bij de begeleidingscommissie vragen bij de resultaten, de betrouwbaarheid en de respons. Zowel onderzoekers als begeleidingscommissie veronderstellen dat er sprake is van onderrapportage van slachtofferschap. De onderzoekers geven vijf indicaties die duiden op onderrapportage:

1. Bij feitelijk gerapporteerd slachtofferschap zijn er grote verschillen tussen de vier groepen allochtonen gezamenlijk en autochtonen. Bij allochtonen is dit veel lager. Echter wanneer het gaat om de vraag of men iemand kent die slachtoffer is van huiselijk geweld, dan valt op dat de verschillen tussen allochtonen en autochtonen aanmerkelijk kleiner zijn.
2. Over slachtofferschap van seksueel geweld wordt nauwelijks gesproken. Ouderen melden dit in het geheel niet. Ook onderling wordt niet gesproken over seksueel geweld.
3. Er is een effect waarneembaar van de tijd dat men in Nederland woont op het gerapporteerde huiselijk geweld. Zeker nadat gecontroleerd is voor leeftijd blijkt dat hoe langer men in Nederland woont, hoe vaker men zegt slachtoffer te zijn van huiselijk geweld. Het is onwaarschijnlijk dat de verblijfsduur in Nederland de kans om slachtoffer te worden van huiselijk geweld vergroot.
4. Uit een kwantitatieve analyse van de door de enquêteurs ingevulde vragen over het onderzoek en uit gesprekken met enquêteurs na afloop van het onderzoek kwam naar voren dat een deel van de ondervraagden die naar eigen zeggen geen slachtoffer van huiselijk geweld is geweest mogelijk niet naar waarheid heeft geantwoord. Dit zou volgens de enquêteurs 9% betreffen.
5. Volgens de enquêteurs hebben met name makkelijk benaderbare gezinnen zonder huiselijk geweld aan het onderzoek meegedaan.

Door de onderzoekers is de volgende aanpak gevolgd.

- Het onderzoek betreft vrijwel een replicatie van het onderzoek onder autochtone Nederlanders uit 1997. Er worden dezelfde definities als toentertijd gehanteerd.
- Er zijn 3500 respondenten tussen de 18 en 70 jaar willekeurig geselecteerd uit de bevolkingsregisters van 20 gemeenten. Bij de selectie van gemeenten is rekening gehouden met hun grootte, verstedelijking en spreiding over het land.

- Aan de geselecteerden is een in het Nederlands gestelde brief gestuurd waarin het onderwerp van het onderzoek (huiselijk geweld) werd geïntroduceerd en het verzoek om mee te doen. Voor Turkse en Marokkaanse personen was er tevens een brief in de moedertaal. Wanneer men niet mee wilde doen moest men zelf een antwoordstrookje terugsturen.
- Het veldwerk is uitgevoerd door een bureau dat gespecialiseerd is in het ondervragen van allochtone groepen.
- De respondenten hadden de keuze tussen een mannelijke of een vrouwelijk enquêteur, tussen een interviewer uit al dan niet de eigen etnische groep en hadden de mogelijkheid om het interview af te laten nemen op een andere locatie dan de eigen woning.
- In tegenstelling tot het eerste onderzoek is er ditmaal aan de respondenten niet de keuzemogelijkheid gegeven om de antwoorden op de meer intieme vragen zelf op de computer in te voeren.

Het veldwerk verliep problematisch. Naast een ongewoon lange veldwerkperiode bleek uit controle van de vragenlijsten dat een kwart niet aan de gestelde eisen voldeed en derhalve niet bruikbaar was.

De begeleidingscommissie van het onderzoek heeft met een aantal interviewers gesproken over hun persoonlijke ervaringen om de achtergronden van de lage respons nader te kunnen duiden en om verklaringen te zoeken voor de (mogelijke) onderrapportage.

- In veel gevallen was er sprake van wantrouwen jegens Justitie, de opdrachtgever van het onderzoek. Justitie werd als organisatie geassocieerd met controle inzake de (rechtmatigheid van) uitkeringen. Interviewers werden soms gezien als representant van 'de regering' (gold vooral voor mannelijke respondenten).
- De Marokkaanse en Turkse groep stond het minst open voor het onderzoek. Toegang krijgen tot deze respondenten bleek dikwijls een grote opgave voor de interviewers. En wanneer het onderwerp huiselijk geweld ter sprake kwam deinsden de vrouwelijke respondenten alsnog terug. Enquêteurs hadden unaniem de ervaring dat zij nog nooit zoveel moeite hadden gehad om met mensen in gesprek te komen. Zodra zij vertelden over welk onderwerp zij vragen kwamen stellen, ging in een groot aantal gevallen de deur in het slot.

De interviews lukten wel of beter:

- Als de vrouwelijke respondenten alleen thuis waren, onder de voorwaarden dat zij hierover absoluut niet terug gebeld zouden worden en dat hun anonimiteit gegarandeerd zou zijn. De vrouwen wilden dat hun echtgenoten hier in geen geval weet van mochten krijgen, omdat zij anders geslagen zouden worden. Deze vrouwen gaven aan dat er een groot taboe op huiselijk geweld rust in de Turkse en Marokkaanse gemeenschap. Er wordt niet over gesproken, ook tussen vriendinnen is het nauwelijks bespreekbaar.
- Bij gescheiden vrouwen.
- Bij Marokkaanse ouderen (vanaf 55 jaar), omdat zij zich volgens de enquêteurs geen zorgen meer hoefden te maken over eventuele controle op hun uitkeringen.
- Bij respondenten van Surinaamse, Antilliaanse en Arubaanse afkomst. Hierbij trad met name de tweede generatie het onderzoek meer onbevangen tegemoet. Vrouwelijke respondenten waren over het algemeen meer betrouwbaar in hun antwoorden dan mannelijke respondenten.

4 Opzet monitormodule

4.1 Inleiding

Seksespecifiek geweld betreft vormen van onveiligheid in de privé-sfeer (zoals huiselijk geweld), in het publieke domein en het semi-publieke domein (seksuele intimidatie bijvoorbeeld op school, seksuele exploitatie in de prostitutie). Het zicht op de effecten van de beleidsinspanningen van de overheid ontbreekt, omdat systematische gegevens over de ontwikkelingen in de aard en omvang van seksespecifiek geweld niet voor handen zijn. Uit de literatuurstudie naar de mogelijkheden om seksespecifiek geweld te meten (Hoofdstuk 3) blijkt dat het bijzonder lastig is om een adequate monitor van de ontwikkelingen in de aard en omvang van dit geweld op te zetten. Dit heeft enerzijds te maken met de verscheidenheid aan verschijningsvormen van seksespecifiek geweld en de mogelijkheden om dit meetbaar te maken, maar belangrijker nog is de kwestie van de gevoeligheid van de te meten problematiek. Slachtoffers en daders zijn erg terughoudend in het rapporteren van geweld of dreiging met geweld.

In dit hoofdstuk zetten we op een rij wat op dit moment van belang is voor de start van de pilotfase voor de lokale monitoring van vrouwenveiligheid. In de pilotfase zal door de deelnemende gemeenten een schat aan ervaringen opgedaan worden,

waarmee de hier gepresenteerde inzichten verder aangepast en ingevuld kunnen worden. Het verderop gepresenteerde schema (Schema input en output lokale vrouwenveiligheidsindex op pagina 48) is dan ook een ideaaltypische structuur die, met behulp van de ervaringen die opgedaan worden in de pilotfase, praktisch ingevuld en zonodig aangepast moet worden.

4.2 Vormen van seksespecifiek geweld

In de literatuurstudie worden de vormen van seksespecifiek geweld onderscheiden die het meest relevant zijn voor Nederland. Dit zijn:

- Seksuele geweldsmisdrijven in de openbare sfeer (zoals aanranding, verkrachting).
- Seksueel geweld in de huiselijke sfeer (zoals mishandeling, belaging, incest, verkrachting door bekenden).
- Seksuele intimidatie (op het werk, in het onderwijs of binnen andere machtsrelaties in de semi-publieke sfeer).
- Mensenhandel (dwang, geweld, misleiding in de prostitutie).
- Andere vormen van exploitatie (relatiebemiddeling van Nederlandse mannen met vrouwen uit ontwikkelingslanden, misbruik van au pairs).
- Inbreuken op seksuele en reproductieve rechten; cultureel gelegitimeerde vormen van geweld tegen allochtone vrouwen en meisjes.

4.3 Verschillende bronnen

Registratiegegevens

Allereerst registreren instanties meldingen van slachtoffers. Het betreft hier onder andere meldingen en aangiften van slachtoffers bij de politie. Deze gegevens worden verzameld in de poliestatistieken. Nadeel van deze registratie is dat zij geen informatie bevat over de achtergrondkenmerken van slachtoffers. Daarnaast laat deze registratie slechts het topje van de ijsberg zien, omdat de meeste slachtoffers geen aangifte doen bij de politie. Veel slachtoffers van huiselijk geweld zoeken geen hulp, ook niet als het ernstig en herhaaldelijk geweld betreft. Als hulp wordt gezocht, zijn de huisarts en de politie de twee instanties waar slachtoffers het vaakst aankloppen. Hoe intenser het geweld, hoe groter de kans dat hulp wordt gezocht. Toch klopt de meerderheid van de slachtoffers bij ernstig geweld

noch aan bij de huisarts (77%), noch bij de politie (88%). Het meldingsgedrag van slachtoffers van huiselijk geweld hangt samen met leeftijd: hoe ouder het slachtoffer des te groter is de kans dat het geweld wordt gemeld (Van Dijk e.a. 1997, p. 67-69).

Een andere vorm van registratie vindt plaats door hulpverleners. Probleem hierbij is dat deze gegevens vrijwel nooit systematisch worden bijgehouden en verzameld. In de intake wordt door hulpverleners wel gevraagd naar seksespecifiek geweld, maar deze informatie komt zelden verder dan een notering in het dossier van de desbetreffende cliënt. Ook hier geldt dat deze registratie maar een klein aandeel van het geweld in beeld brengt. Een grote meerderheid van de slachtoffers komt niet terecht bij de hulpverlening. Aldus kunnen registraties, zij het in beperkte mate, gegevens leveren over de vier eerst genoemde vormen van seksespecifiek geweld.

Bevolkingsonderzoek

Met enquêtes die zijn uitgezet bij een representatieve steekgroep onder de bevolking is in principe iedereen te bereiken, ook degenen die het geweld niet bij de politie en/of hulpverlenende instanties gemeld hebben, maar hier toont zich de gevoeligheid van het onderwerp. Omdat slachtofferenquêtes niet specifiek zijn toegerust op het stellen van vragen over gevoelige kwesties als (seksueel) geweld in de privé-sfeer leveren ze vaak onderrapportage op van het voorkomen van geweld tegen vrouwen. Geweld tegen kinderen komt zo al helemaal niet boven water, behalve als het retrospectief onderzoek betreft. Wel zijn er mogelijkheden de kan op rapportage van slachtofferschap te vergroten door het hanteren van bepaalde methoden.

Leefbaarheids- en veiligheidsmonitoren

Een vorm van lokale monitoring op basis van enquêteren vindt plaats in het kader van het grote stedenbeleid. Steden zijn daarbinnen verplicht om een jaarlijkse leefbaarheidsmonitor uit te voeren. Doordat voor deze monitor (mede) door BZK een uniforme structuur is ontwikkeld, is de onderlinge vergelijkbaarheid groot. Met de monitor wordt een representatieve steekproef van burgers over een groot scala aan onderwerpen ondervraagd. Vaste onderdelen daarbij zijn vragen over onveiligheidsgevoelens, het vóórkomen van misdrijven in de buurt en vragen over slachtofferschap. Deze laatste categorie heeft betrekking op diefstal, beroving, bedreiging met lichamelijk geweld en mishandeling. De kwestie van seksespecificiteit valt buiten de boot.

Emancipatieonderzoek

De Emancipatiemonitor, zoals ontwikkeld door het SCP en CBS in opdracht van de Directie Coördinatie Emancipatiebeleid (Ministerie van SZW), poogt diverse databronnen te combineren. Deze monitor maakt gebruik van diverse bronnen ten aanzien van geweld tegen vrouwen en is daarmee uniek. Naast cijfers uit politieregistraties en justitiestatistieken maakt deze monitor gebruik van zelfrapportages en registraties van hulpverleners. De zelfrapportages zijn gebaseerd op een permanent enquête-onderzoek van het CBS naar leefsituatie, beter bekend als POLS. De registratiecijfers van hulpverleners zijn afkomstig van huisartsen (verzameld door het NIVEL), het maatschappelijk werk (verzameld door het NIZW) en AMK's. De emancipatiemonitor geeft een completer beeld van seksespecifiek geweld. De monitor geeft inzicht in mechanismen en door het combineren van bronnen geeft het indicaties omtrent waar geweld plaats zou kunnen vinden. Ook al geeft het geen exacte cijfers, het geeft wel input voor beleidsvorming. Toch kent de monitor een aantal tekortkomingen die te herleiden zijn tot de bronnen waaruit de monitor is opgebouwd: de monitor bevat geen informatie over de achtergrondkenmerken van slachtoffers en levert onderrapportage doordat de bronnen niet specifiek zijn toegesneden op seksespecifiek geweld of beperkt zijn tot meldingen van slachtoffers bij, bijvoorbeeld, de politie.

International Violence Against Women Survey

In internationaal verband is de International Violence Against Women Survey een goed voorbeeld. Dit is een internationaal vergelijkbaar enquêteonderzoek gericht op geweld van mannen tegen vrouwen, met name huiselijk en seksueel geweld. De enquête is gebaseerd op de International Crime Victim Survey aangevuld met specifieke tools voor het meten van geweld tegen vrouwen ontwikkeld door Statistics Canada. Onduidelijk is nog in hoeverre dit onderzoek tegemoet komt aan eerder geconstateerde tekortkomingen van onderzoek naar ervaringen met geweld. Leidt de speciaal ontwikkelde vragenlijst tot meer rapportage over seksespecifiek geweld? In hoeverre worden achtergrondkenmerken van slachtoffers en van het geweld meegenomen? Zijn allochtone vrouwen voldoende vertegenwoordigd?

Persoonlijke interviews

Periodieke persoonlijke interviews, als aanvulling op een enquête onder de bevolking, is de meest aangewezen methode om geweld tegen meisjes en vrouwen

te meten. Enkel via face to face interviews is aanvullende informatie over de aard van seksespecifiek geweld boven tafel te krijgen. Deze methode is echter kostbaar en tijdrovend, waarbij het bereiken van allochtone groepen een blijvend aandachtspunt is. Uit onderzoek naar huiselijk geweld onder Surinamers, Antillianen, Arubanen, Marokkanen en Turken in Nederland (Dijk, T. van, e.a., 2002) blijkt dat het taboe over dit onderwerp groot is, met name binnen de Turkse en Marokkaanse gemeenschap. Alleen onder strikte voorwaarden waren respondenten bereid om mee te werken. Bovendien hadden de interviewers nogal eens twijfels over de eerlijkheid van de antwoorden van de respondenten. Opvallend in dit onderzoek was ook de grote uitval van enquêteformulieren, omdat ze niet aan de gestelde kwaliteitseisen voldeden.

4.4 Voorstel voor monitoring lokale vrouwenveiligheid

Het combineren van verschillende bronnen en methoden lijkt de meest betrouwbare informatie op te leveren, al zal een compleet overzicht van de omvang en aard van seksespecifiek geweld ook dan nog moeilijk blijven.

Verder is aansluiting op bestaande inventarisaties en registraties wenselijk om het opzetten en uitvoeren van een (jaarlijkse) monitor voor zoveel mogelijk gemeenten haalbaar te maken. Naast dit praktische argument is er ook nog een inhoudelijk argument: het opnemen van vragen over seksespecifiek geweld in reguliere surveys vergroot de bewustwording en gevoeligheid van de bevolking voor dit onderwerp. Op basis van bovenstaande inventarisatie lijkt een combinatie van enquêteonderzoek en persoonlijke interviews de meest efficiënte en betrouwbare methode van dataverzameling.

Bevolkingsonderzoek door middel van enquêtes

Met enquêteonderzoek is een brede groep mensen te bereiken, mits de vragen voldoende zijn toegesneden op seksespecifiek geweld. Daarbij kan -afhankelijk van de context- ingezoomd worden op verschillende bevolkingsgroepen via het trekken van gestratificeerde steekproeven. Een gemeente die er bijvoorbeeld zeker van wil zijn dat mensen met verschillende religieuze achtergronden in het onderzoek vertegenwoordigd zijn, kan op basis van de gemeentelijke basisadministratie per deelpopulatie van geloofsgenoten een steekproef trekken om ervoor te zorgen dat er voldoende personen met de betreffende geloofsovertuiging in het onderzoek zitten.

Het uitbreiden van bestaande gezondheids- en veiligheidsmonitoren met een module met specifieke vragen is daarbij een haalbare optie. Deze vragen dienen gericht te zijn op seksuele geweldsmisdrijven in de openbare sfeer (zoals aanranding, verkrachting), geweld in de huiselijke sfeer (zoals mishandeling, belaging, incest, verkrachting door bekenden) en/of seksuele intimidatie (op het werk, in het onderwijs of binnen andere machtsrelaties in de semi-publieke sfeer). Als referentiepunt kunnen de vragen van de International Violence Against Women Survey dienen. Het grote voordeel daarvan is dat daarmee de in Nederland op lokaal niveau verkregen onderzoeksgegevens ook internationaal vergelijkbaar worden. Verder zal de seksspecificiteit zowel van het slachtofferschap als daderschap bevestigd moeten worden.

Jammergeoeg zijn bestaande gezondheids- en veiligheidsmonitoren zijn veelal gericht op volwassenen. Een gemeente die specifiek beleid voor de jeugd hoog op de beleidsagenda heeft, kan ervoor kiezen om een enquête op scholen onder kinderen te verspreiden om via deze weg meer inzicht te krijgen in de aard en omvang van seksspecifiek geweld onder jongeren.

Persoonlijke interviews

Om meer en beter inzicht te krijgen in de aard van de problematiek en om voldoende respons onder extra kwetsbare groepen zoals bepaalde categorieën allochtonen te realiseren, zijn aanvullende, face to face interviews met vrouwen en meisjes zeer gewenst. Aandacht voor de selectie van de respondenten, de rol van de interviewers, de omstandigheden waaronder het gesprek plaatsvindt en het garanderen van de anonimiteit van de respondenten zijn daarbij van groot belang.

Gericht benaderen

Toch is met deze opzet niet alles gedekt. Ook bij het trekken van gestratificeerde steekproeven zullen twee van de zes onderscheiden vormen van seksspecifiek geweld buiten beeld blijven: mensenhandel (dwang, geweld, misleiding in de prostitutie), andere vormen van exploitatie (relatiebemiddeling van Nederlandse mannen met vrouwen uit ontwikkelingslanden, misbruik van au pairs en cultureel gelegitimeerd geweld). Voor deze vormen is specifiek onderzoek nodig, waarbij wat betreft de prostitutie voor gegevensverzameling bij de doelgroep aansluiting gezocht kan worden bij het prostitutie maatschappelijk werk of gezondheidswerkers van de GGD.

Via de ontwikkeling van aanvullende onderzoeksmodules op lokaal niveau kan tegemoet worden gekomen aan deze kennislücken. De resultaten van het onder-

zoek naar au-pairs moeten nog afgewacht worden. Ten aanzien van het bereiken van personen die te maken hebben met mensenhandel en prostitutie bestaan inmiddels 'good practices' (Goderie, c.s., 2002, Vanweesenbeeck, c.s., 2002). Uiteraard is aan dit aanvullend onderzoek een prijskaartje verbonden, omdat niet 'meegelift' kan worden met een bestaande veiligheidsmonitor. Eventueel kunnen hiervoor sponsors en medefinanciers (bijvoorbeeld fondsen, een ministerie tot wiens beleidsterrein bepaalde onderwerpen behoren, Europese programma's) gezocht worden.

Basismodules

Aangezien seksuele intimidatie op het werk op basis van wettelijke verplichting al door middel van ander onderzoek gemonitord wordt, stellen we voor om de lokale monitoring te concentreren op huiselijk geweld en op seksueel geweld. De databestanden die beschikbaar gesteld zullen worden voor de index zullen voorzien moeten zijn van informatie omtrent 'metadata' en 'basisgegevens'.

a. Metadata

Metadata, dus informatie over de aard en wijze van verzameling van data over 'lokale vrouwenveiligheid', zoals de gehanteerde onderzoeksmethode(n) (schriftelijke enquête, face to face interviews, telefonische interviews), een omschrijving van de steekproef en de wijze van steekproeftrekking, variabeleninformatie en dergelijke dienen per gemeente vastgelegd te worden.

Het verdient aanbeveling om ook op lokaal niveau de dataverzamelingstechnieken te standaardiseren, zodat de mogelijkheden om data te vergelijken tussen de deelnemende landen te vergelijken vergroot worden (zie de Europese Good Practice Guide).

b. Basisgegevens

Er moet bij de respondent naar een aantal basisgegevens (zoals geslacht en leeftijdscategorie) en achtergrondgegevens gevraagd worden. Voor internationale vergelijkbaarheid van de gegevens is als achtergrondinformatie nodig 'gezinsinkomen', 'etnische achtergrond' en 'opleidingsniveau'. Hiervoor kan aangesloten worden bijvoorbeeld bij door het CBS gehanteerde operationaliseringen.

c. Huiselijk geweld

We volgen hiervoor in grote lijnen de aanpak van Haarlem, die uitgevoerd wordt door middel van een onderdeel van een schriftelijke enquête.

De introducerende zin die daar gebruikt wordt is te zien als 'good practice': door het verschijnsel niet te verbijzonderen (*het komt overal voor*) komt het vragen naar ervaringen met huiselijk geweld minder bedreigend over. Daarna volgt een begripsomschrijving, zodat voor de respondent duidelijk wordt wat met het begrip huiselijk geweld in dit kader bedoeld wordt.

Onderstaande vragenstel is aangevuld met een onderdeel dat uit de literatuurstudie naar voren kwam als relevante informatie, namelijk het gegeven of het slachtoffer en de dader bekenden van elkaar zijn en zo ja, in welke relatie zij tot elkaar staan.

Huiselijk geweld komt overal voor, ook in (*naam gemeente*). Huiselijk geweld is geweld dat door iemand uit de huiselijke kring wordt gepleegd (gezin, familie, (ex)partner, huisvrienden). Het gaat om lichamelijk, seksueel of psychisch geweld. Slachtoffers en plegers van geweld kunnen mannen, vrouwen of kinderen zijn.

1. Bent u de afgelopen 12 maanden wel eens geconfronteerd met huiselijk geweld? Zo ja, betrof het: u zelf, iemand anders in uw gezin of iemand in uw directe omgeving?
2. Indien het niet uzelf betreft, was het slachtoffer een volwassen vrouw/volwassen man/jongen/meisje?
3. Kunt u aangeven wie de pleger van het huiselijk geweld was? man/vrouw/jongen/meisje
4. Was de pleger een gezinslid/familielid/ex-partner/huisvriend?
5. Heeft u het huiselijk geweld gemeld bij een of meerdere instanties (bijvoorbeeld bij politie, huisarts, Riagg of andere organisatie?)
6. Voldeed de reactie van deze instantie of persoon aan uw verwachtingen?
7. Zo nee, waarom voldeed de reactie niet aan uw verwachtingen?
8. Wanneer vond de melding plaats?
9. Waarom heeft u dit voorval niet gemeld?

d. Seksueel geweld

De volgende formulering van de vragen over seksueel geweld sluit aan bij zowel de ICVS-vragenlijst als bij de CBS-vragenlijst (POLS). In tegenstelling tot de POLS-enquête wordt er hier wel gevraagd naar de relatie dader-slachtoffer. De periode die bevestigd wordt is beperkt tot de afgelopen twaalf maanden. Te overwegen is om de antwoordcategorieën op zo'n wijze te specificeren dat seksueel geweld in afhankelijkheidsrelaties (art 249 Wv) ⁸ ook gemeld kan worden.

Mensen raken soms iemand aan of pakken iemand vast met seksuele bedoelingen op een echt kwetsende manier. Dat kan overal plaatsvinden: bij iemand thuis, op het werk, op straat, etc.

Is u dat in de afgelopen 12 maanden wel eens overkomen?

Hoe vaak is u dat de afgelopen 12 maanden overkomen?

Hoe zou u dit voorval willen omschrijven?

- Verkrachting of aanranding
- Een poging tot verkrachting of aanranding
- Vervelend of kwetsend gedrag
- Anders, namelijk .....

Was de dader:

- een man/vrouw/jongen/meisje
- een bekende van u (eventueel antwoordcategorieën specificeren, zie noot 7)
- een onbekende

Waar vond het voorval plaats?

- bij mijzelf thuis
- bij die persoon thuis
- op straat
- etc.

⁸ In Art249 Wv wordt ontucht met misbruik van gezag strafbaar gesteld, onder meer ontucht van personen werkzaam in de gezondheidszorg, maatschappelijke zorg, het onderwijs met personen die als patiënt, cliënt, leerling aan hun hulp of zorg zijn toevertrouwd.

e. Mishandeling

Er kan ook buitenshuis geweld tegen u zijn gebruikt zonder seksuele bedoelingen. Heeft iemand u in de afgelopen 12 maanden wel eens aangevallen of mishandeld door u te slaan of te schoppen of door een voorwerp als een pistool, mes, stuk hout, een schaar of iets anders tegen u te gebruiken?

Was de dader:

- een volwassen man/volwassen vrouw/jongen/meisje
- een bekende van u
- een onbekende

Waar vond het voorval plaats?

- bij mijzelf thuis
- bij die persoon thuis
- op straat
- etc.

f. Specifieke modules

Een specifieke module om aard en omvang van mensenhandel (dwang, misleiding, geweld in de prostitutie) in kaart te brengen, uit te voeren door veldwerkers zoals medewerksters van het prostitutie maatschappelijk werk en de GGD, zou moeten bestaan uit vragen over geweldservaringen die prostituees hebben met klanten, maar ook met 'vriendjes' en werkgevers.

Praktische uitwerking

De deelnemende gemeenten leveren periodiek hun databestand met gegevens over lokale vrouwenveiligheid aan ten behoeve van één centrale database. De voordelen van één database zijn:

- Het is duidelijk waar de data ten aanzien van lokale vrouwenveiligheid te vinden zijn.
- Transparantie: door de opbouw van de centrale database (eenduidige definities, uitwisselbaarheid) is er sprake van vergelijkbaarheid van gegevens.

Wil het systeem vitaal, up to date en werkzaam blijven, dan dienen de data voor meerdere doelen bruikbaar te zijn. Zowel de landelijke overheid, zoals de ministeries van SZW en Justitie, als de participerende gemeenten moeten iets aan

de data hebben. Om die informatiebehoeften te matchen dienen er twee zogenaamde interface-layers te komen, één tussen de centrale database en de informatiebehoefte van de gemeenten en één tussen de centrale database en de informatiebehoefte van het ministerie / de ministeries. De landelijke overheid kan de gegevens ook gebruiken om te voldoen aan internationale verzoeken om informatie ten aanzien van vrouwenveiligheid.

Beide interface-layers maken het mogelijk voor deelnemende gemeenten en ministerie(s) om database-queries te maken: programmeervragen om iets met de ruwe data te doen. Als er over een reeks van jaren door de gemeenten data verzameld worden, zal dit een schat aan gegevens op kunnen leveren.

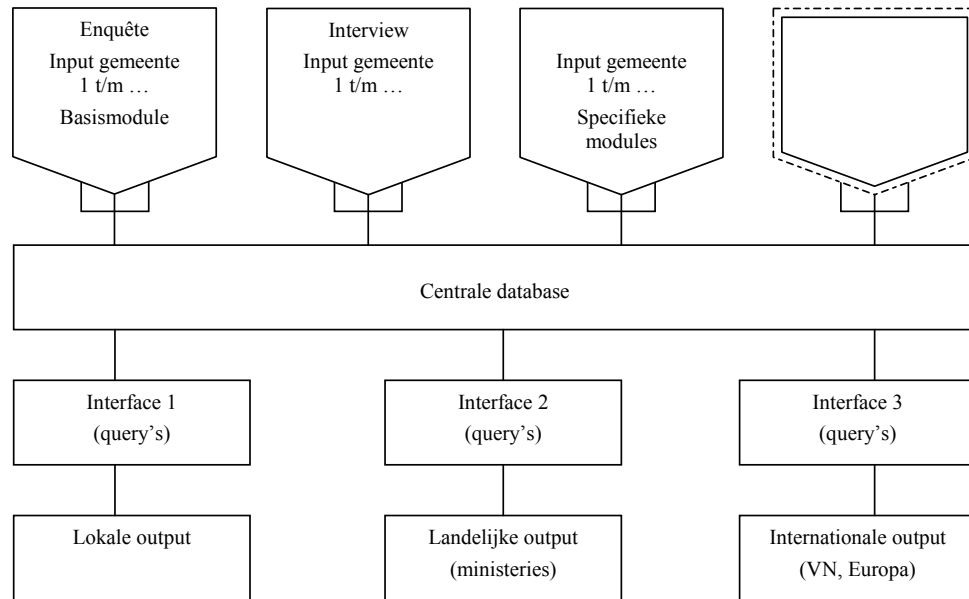
Als service voor de gemeenten kan de database op eenvoudige wijze direct toegankelijk gemaakt worden. Als de centrale database bijvoorbeeld in de programmeertaal SQL gemaakt wordt, kan daar een webserver aan gehangen worden. Gemeenten kunnen dan met behulp van een password directe toegang krijgen, bijvoorbeeld om hun eigen situatie met die van andere gemeenten te vergelijken of om te leren van 'good practices' elders.

Na een testfase zal er periodiek nog wat onderhoud van het systeem nodig zijn: de feedback van de gemeenten over de werking van het systeem zal centraal verwerkt moeten worden, soms zal het nodig zijn om een vraagstelling up to date te maken, omdat (leef)omstandigheden gewijzigd zijn.

Te overwegen is om de wensen en mogelijkheden na te gaan om nog andere databronnen aan de centrale database toe te voegen of te koppelen. De behoefte en de mogelijkheden om andere nationale en internationale data op dit gebied beschikbaar te maken in de centrale Nederlandse database zouden dan verder geëxploreerd moeten worden.

Schematisch ziet dit er als volgt uit:

Schema input en output lokale vrouwenveiligheidsindex

Literatuur

Aanzet voor een interdepartementaal plan van aanpak ter voorkoming en bestrijding van geweld tegen vrouwen. Den Haag, 15 januari 1998.

Boerefijn, I., M. van der Liet-Senders en T. Loenen (2000). *Het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen. Een verdiepend onderzoek naar het Nederlandse beleid in het licht van de verplichtingen die voortvloeien uit het VN-Vrouwenverdrag.* 's Gravenhage: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Bijnen, E.J. (red.) (1987). *Methoden voor de sociale wetenschappen, deel 3, Meten.* Assen/Maastricht: van Gorcum.

Delft, M. van, T. Willemsen, S. Keuzenkamp en W. Vanwesenbeeck, (1994). *Moeilijk maar niet onmogelijk. Een vooronderzoek over de mogelijkheden van onderzoek naar de effecten van beleid ter bestrijding van seksueel geweld en naar het voorkomen van seksueel geweld.* Den Haag: VUGA, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Dijk, T. van, S. Flight, E. Oppenhuis en B. Duesmann (1997). *Huiselijk geweld; Aard, omvang en hulpverlening.* Den Haag: Intomart in opdracht van het ministerie van Justitie.

Dijk, T. van, E. Oppenhuis, m.m.v. M. Abrahamse en A. Meier (2002). *Huiselijk geweld onder Surinamers, Antillianen en Arubanen, Marokkanen en Turken in Nederland. Aard, omvang en hulpverlening*. Hilversum: Intomart.

Dijk, E.M.H. van (2002). *Mensenhandel in Nederland 1997 - 2000*. Zoetermeer: KLPD/NRI.

Een veilig land waar vrouwen willen wonen. Beleidsreactie op het rapport 'Het voorkomen van bestrijden van geweld tegen vrouwen' (SIM) en advies 'Geweld tegen vrouwen' (AIV) (2002). Den Haag: Directie Coördinatie Emancipatiebeleid, ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Factsheet Seksueel Misbruik. Utrecht: TransAct.

Factsheet Netwerk Huiselijk Geweld. ministerie van Justitie.
(www.minjust.nl/b_organ/nhg/huiselijk_geweld)

Goderie, M., U. Janssen, K. Lünemann en S. Nieborg (2003). *Geweldsmeldingen bij de politie. Overwegingen van burgers om geweldsincidenten te melden*. Verwey-Jonker Instituut/Politie en wetenschap.

Good practice guide to mitigate the effects of and eradicate violence against women (2002). Spain: Presidency of the European Union, Instituto de la Mujer (Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales).

Indicators on "Domestic violence against Women", put forward by the Danish EU presidency. Europese Raad, 14578/02, 22, november 2002, Soc 546, Jai 267, ANNEX II

Korvinus, A.G. (2002). *Mensenhandel. Eerste rapportage van de Nationaal Rapporteur*. Den Haag: Bureau NRM.

Korvinus, A.G., E. van Dijk, D. Koster en M. Smit (2003). *Mensenhandel. Aanvullende kwantitatieve gegevens. Tweede rapportage van de Nationaal Rapporteur*. Den Haag: Bureau NRM.

Leeuw, E. de (2003). Kinderen als respondent. In: *Facta*, jrg. 11, nr.4.

Lünnemann, K.D. (2002). *Aanzet tot een inventarisatiemodel van een monitor aanpak huiselijk geweld. Een verkenning*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Manual International Violence Against Women Survey. Draft to be amended after pilots, HEUNI. (2001).

Melief, W., L. Verkuyl en M. Flikweert (2000). *Services available in the Netherlands for young persons who have experienced sexual abuse and sexual violence; National report for the Netherlands Daphne project "Counseling and support services for young people aged 12 -16 years, who have experienced sexual abuse"*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Naar een veiliger samenleving (oktober 2002). Den Haag: ministerie van Justitie, ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Nieuwsbrief Geweld achter de voordeur, nr.4, december 2002, SCALA, Rotterdam.

Portegijs, W., A. Boelens en S. Keuzenkamp (2002). *Emancipatiemonitor 2002*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/CBS.

Regeling Prestatiegegevens en Evaluatieonderzoek Rijksoverheid (februari 2001). Den Haag: ministerie van Financiën.

Soethout, J. en M. Sloep (2000). *Evaluatie Arbo-wet over seksuele intimidatie, agressie en geweld en pesten op het werk. Eindrapport. 's Gravenhage: Regioplan Onderzoek Advies en Informatie B.V./Elsevier*.

Vanwesenbeeck, I., M. Höing en P. Vennix (maart 2002). *De sociale positie van prostituees in de gereguleerde bedrijven een jaar na de wetswijziging*. Utrecht/Den Haag: Rutgers Nisso Groep/WODC.

Technische kwalificatie van bestaand lokaal onderzoek

In potentiële pilotlokaties en in andere gemeenten vinden interessante ontwikkelingen plaats die van belang zijn bij het meten van vrouwenveiligheid op lokaal niveau. We besteden aandacht aan de vier (mogelijke) pilotlokaties. Deze zijn achtereenvolgens Amsterdam, Haarlem, Walcheren en Zaltbommel. Elke gemeente, of cluster van gemeenten, heeft zijn eigen kenmerken qua ligging (stedelijk of meer landelijk gebied), omvang, bevolkingssamenstelling en reeds bestaand onderzoek of monitoringsinstrumenten. Hieronder bespreken we de lokale stand van zaken aangaande het meten van geweld tegen personen en waar mogelijk specifiek tegen vrouwen. Hieruit volgen concrete aanknopingspunten voor de pilot qua meetmomenten, mogelijkheden van meten en gebruik van diverse methoden. Daarnaast bespreken we onderzoek dat in Den Bosch en Limburg ontwikkeld is en een specifieke inhoudelijke invalshoek belicht. Te weten 'jongeren en geweld' en geweld in relatie tot alcohol- en drugsgebruik. Op die wijze wordt een beeld verkregen van de diversiteit van de wijzen waarop geweld momenteel op lokaal niveau in Nederland gemeten wordt.

Amsterdam

Amsterdam en Haarlem rapporteren beiden over hun veiligheidssituatie in de Veiligheidsrapportage van hun stad. Amsterdam rapporteert tweejaarlijks. Een belangrijke bron van informatie is de leefbaarheidsmonitor. Deze leefbaarheidsmonitor sluit aan bij de landelijke standaardleefbaarheidsenquête voor het Grote Stedenbeleid. De veiligheidsrapportage maakt daarnaast in aanvullende zin gebruik van registratiegegevens van politie en OM en diverse andere lokale bronnen.

De *Monitor Leefbaarheid en Veiligheid 2001 Amsterdam* heeft ervoor gekozen de standaard GSB-vragenlijst te gebruiken zoals die door Intomart ontworpen is. Deze vragenlijst is uitgebreid met onder andere een geweldsmodule. In het blok 'misdrijven' wordt gevraagd of de respondent slachtoffer is geweest in de afgelopen twaalf maanden van onder andere lichamelijk geweld of mishandeling. Echter, dit wordt geplaatst in het kader van geweld op straat en in de eigen buurt. De link met huiselijk geweld wordt niet gelegd. Onder de noemer 'slachtofferschap geweldsdelicten' ligt ook een aanknopingspunt richting seksespecifiek geweld, hoewel het niet expliciet naar voren komt.

Slachtofferschap geweldsdelicten

In de volgende vragen willen we iets dieper ingaan op de incidenten met agressie of geweld die u misschien de afgelopen 12 maanden buitenshuis heeft meegemaakt. Gevallen die u onder de voorgaande vragen al heeft genoemd kunnen hier nogmaals aan de orde komen.

Hoe vaak heeft u in de afgelopen 12 maanden te maken gehad met een vorm van agressie of geweld? (=persoonlijk slachtoffer geworden)?
(antwoordcategorieën: ... keer, geen enkele keer, weet niet/geen antwoord)

Waar was dat?

- a bij het uitgaan;
- b bij sportevenementen;
- c in het openbaar vervoer;
- d op het werk;
- e in het verkeer;
- f elders openbare weg.

Om welk soort agressie of geweld ging het?

- a schelden;
- b spugen;
- c duwen of trekken;
- d dreigen met woorden;
- e slaan of schoppen;
- f dreigen met wapen(s);
- g wapen gebruik (steken met mes, slaan met knuppel, schieten e.d.);
- h anders, namelijk: .....

In de Amsterdamse monitor wordt ook aandacht besteed aan daderschap:

Daderschap

Iedereen is wel eens boos op een ander, soms scheld je elkaar dan de huid vol, soms vallen er ook wel eens klappen. De nu volgende vragen gaan over uw eigen dreigend en onhoffelijk gedrag en handtastelijkheid in de afgelopen 12 maanden. Voor de duidelijkheid beschrijven we eerst wat we bedoelen met deze drie begrippen.

Onder dreigend gedrag verstaan we alle dreigementen om handtastelijk te worden. Dit kan mondeling gebeuren, maar ook door bijvoorbeeld te dreigen met een mes, knuppel of vuisten.

Onder onhoffelijk gedrag verstaan we bijvoorbeeld naar het hoofd wijzen, spugen, duwen, trekken, schreeuwen en dergelijke.

Onder handtastelijk gedrag verstaan we slaan, schoppen, steken en dergelijke.

Het gaat er hier niet om of uw gedrag terecht of onterecht was, we willen slechts peilen wat de afgelopen 12 maanden is gebeurd.

Bent u de afgelopen 12 maanden dreigend, onhoffelijk of handtastelijk geweest? Zo ja, hoe vaak gebeurde dit?

a Dreigend

... keer

- Nee, geen enkele keer
- weet niet/ geen antwoord

b Onhoffelijk

... keer

- Nee, geen enkele keer
- weet niet/ geen antwoord

- c Handtastelijk
- ... keer
- Nee, geen enkele keer
- weet niet/ geen antwoord

Haarlem

Ook de gemeente Haarlem rapporteert over haar veiligheidssituatie in de lokale Veiligheidsrapportage. In Haarlem gebeurt dat elk jaar. Naast de leefbaarheidsmonitor maakt de gemeente tevens gebruik van een jaarlijks omnibusonderzoek. De veiligheidsrapportage maakt in aanvullende zin gebruik van registratiegegevens van politie en OM en diverse andere lokale bronnen. Voor de lokale VVI zijn echter de leefbaarheidsenquête en het omnibusonderzoek de voornaamste aanknopingspunten.

In de Haarlemse *leefbaarheidsmonitor* worden momenteel geen rechtstreekse vragen gesteld met betrekking tot seksespecifiek geweld. Wel komen vragen aan de orde over onveiligheidsgevoelens en slachtofferschap. Bijvoorbeeld:

- 8a)
- Voelt u zich wel eens onveilig?
- 1 ja
  - 2 nee (Ga naar vraag 9a)
  - 7 weet niet (Ga naar vraag 9a)

- 8b)
- Voelt u zich vaak, soms, of zelden onveilig?
- 1 vaak
  - 2 soms
  - 3 zelden
  - 7 weet niet

De volgende vragen gaan over een aantal vervelende voorvallen en misdrijven, die in uw buurt KUNNEN voorkomen.

- 2)
- Kunt u voor elk van deze voorvallen en misdrijven aangeven of ze naar uw eigen idee vaak, soms, bijna nooit, of nooit voorkomen in uw buurt.

(voorvallen als tasjesroof, bedreiging, geweldsdelicten worden voorgelegd met vraag om beoordeling.)

In de volgende vragen kunt u aangeven van welke vervelende voorvallen u zelf of uw huis/auto/fiets in de AFGELOPEN 12 MAANDEN slachtoffer bent geworden.

17a)

Bent u in de afgelopen 12 maanden wel eens bedreigd met lichamelijk geweld?

1 ja

2 nee (Ga naar vraag 18a)

17b)

Zo ja, hoe vaak in uw eigen buurt? .....keer

18a)

Bent u in de afgelopen 12 maanden wel eens slachtoffer geworden van mishandeling?

1 ja

2 nee (Ga naar vraag 19)

18b)

Zo ja, hoe vaak in uw eigen buurt? .....keer

Het *omnibusonderzoek* in Haarlem wordt elk jaar herhaald. In 2001 en 2002 zijn ook vragen rond huiselijk geweld opgenomen. Hier volgt een beknopte weergave van de vragen, elke vraag heeft gesloten antwoordcategorieën met mogelijkheid tot toelichting:

“Huiselijk geweld

Huiselijk geweld komt overal voor, ook in Haarlem. Huiselijk geweld is geweld dat door iemand uit de huiselijke kring wordt gepleegd (gezin, familie, (ex)partner, huisvrienden). Het gaat om lichamelijk, seksueel of psychisch geweld. Slachtoffers en plegers van geweld kunnen mannen, vrouwen of kinderen zijn.

10. Bent u wel eens geconfronteerd met huiselijk geweld? Zo ja, betrof het: u zelf, iemand anders in uw gezin of iemand in uw directe omgeving? Wilt u de vragen 2 tot en met 7 beantwoorden voor de laatste keer dat u met huiselijk geweld te maken hebt gehad?
  11. Vond dit huiselijk geweld minder of meer dan 12 maanden geleden plaats?
  12. Heeft u het huiselijk geweld gemeld bij een of meerdere instanties (bijvoorbeeld bij politie, huisarts, Riagg of andere organisatie)?
  13. Voldeed de reactie van deze instantie of persoon aan uw verwachtingen?
  14. Waarom voldeed de reactie niet aan uw verwachtingen?
  15. Wanneer vond de melding plaats?
  16. Waarom heeft u deze voorvallen niet gemeld?
  17. Heeft u wel eens van het Advies- en meldpunt huiselijk geweld Haarlem gehoord?"
- (bron: omnibus onderzoek 2002. Onderzoek en Statistiek Haarlem)

Walcheren

Drie gemeenten op Walcheren (Vlissingen, Middelburg en Veere) werken samen met de GGD Zeeland aan de Gezondheidsenquête Walcheren. Deze is voor het eerst gehouden in 2000 en ter voorbereiding op de gezondheidsnota 2004 staat er een tweede meting aan te komen. Het onderzoek begon met verkennende gesprekken met sleutelpersonen in de regio en deskundigen. Hieruit kwam naar voren dat huiselijk geweld een belangrijk issue is. Op basis van de uitkomsten van de gesprekken is een vragenlijst ontwikkeld voor de enquête. Twee vragen rond huiselijk geweld werden opgenomen.

“De volgende vragen gaan over huiselijk geweld.

Huiselijk geweld komt ook in Zeeland voor. Onder huiselijk geweld vallen lichamelijk geweld, seksueel misbruik en verkrachting. Ook kan er sprake zijn van emotionele mishandeling, het zogenaamde psychisch geweld. Het kan gaan om geweld waarvan een volwassene slachtoffer is, of om mishandeling of verwaarlozing van kinderen.

- Bent u in de afgelopen twee jaar wel eens geconfronteerd met huiselijk geweld? Zo ja, betrof het u zelf, iemand anders in uw gezin of iemand in uw directe omgeving? (meerdere antwoorden mogelijk) *gesloten antwoordcategorieën* worden gegeven.

- Hebt u dit aangegeven of gemeld bij een instantie? Zo ja, bij welke? (meerdere antwoorden mogelijk) *gesloten antwoordcategorieën* worden gegeven. “
(uit: Gezondheidsenquête Walcheren)

Bijzonder is dat de resultaten en uitkomsten van de eerste twee rondes werden besproken in lokale expertmeetings op diverse niveaus (wethouders, professionals, bewoners, etc).

Zaltbommel

De gemeente Zaltbommel beschikt nog niet over een monitor en zal dus de meeste inspanning vragen qua ontwikkeling tijdens de pilotfase. Meest logisch lijkt om daar een veiligheidsmonitor op te zetten, waarin seksespecifiek geweld eveneens gemeten wordt. De gemeente wil extra nadruk leggen op allochtonen en bewoners met een reformatorische geloofsovertuiging. De bedoelde groepen kunnen via gestratificeerde steekproeftrekking extra aandacht krijgen in de op te zetten enquête. Aanvullend daarop zijn beide groepen via persoonlijke interviews te benaderen. Als voorbeeld kan de gemeente Voorst dienen (zie onder ‘gemeenten ter achtervang’). Ook dit is een relatief kleine gemeente waar men voor het eerst een leefbaarheids- en veiligheidsonderzoek uit is gaan voeren en de resultaten gaat gebruiken voor een op te zetten veiligheidsbeleid. Dit in nauwe samenwerking met medewerkers van de politie.

Den Bosch

Sinds 2000 loopt er in Den Bosch een jeugdmonitor. Elke twee jaar wordt dit onderzoek herhaald. Deze monitor is interessant voor de lokale VVI omdat er specifiek op jeugd en jongeren ingegaan wordt en omdat deze enige faam aan het verwerven is in Noord-Brabant in die zin dat andere gemeenten te kennen hebben gegeven op dezelfde wijze te willen gaan monitoren. Een onderzoek van PON verkende in 2002 het draagvlak voor het uitvoeren van een regionale jeugdmonitor met de monitor van Den Bosch als inspiratiebron en voorbeeld. Het onderzoek maakt gebruik van meerdere onderzoeksbronnen: persoonlijke interviews met kinderen en jongeren, interviews met sleutelfiguren en een schriftelijke enquête onder jongeren. Er zijn vragen opgenomen over gezondheid en leefbaarheid, maar meer specifiek ook over pesten, psychosociale toestand, schoolsfeer en werksfeer, gezinsomstandigheden, slachtofferschap en ongewenste seksuele contacten. Hierin kunnen aanknopingspunten liggen voor de VVI.

Bijvoorbeeld:

“Slachtofferschap

Is een van de volgende dingen jou in de afgelopen 12 maanden wel eens overkomen?

- (brom)fiets/scooter is gestolen
- geld van mij gestolen
- er zijn andere spullen van mij gestolen
- er zijn spullen van mij vernield
- ik ben wel eens bedreigd
- ik ben wel eens in elkaar geslagen

Heb je wel eens TEGEN JE ZIN met iemand seksueel contact gehad? (hiermee bedoelen we alles van zoenen, intiem betasten tot geslachtsgemeenschap toe)

Doen je ouders (of een van je ouders, pleegouders of verzorgers) wel eens de volgende dingen?: sporten, boeken lezen, muziek luisteren, sigaretten roken, alcohol drinken, aangeschoten of dronken zijn, kalmerende middelen gebruiken, gokken, drugs gebruiken.

Veiligheid overdag

Waar voel je je overdag wel eens niet veilig? (school, thuis, woonbuurt, anders namelijk...)

Waarvoor voel je je overdag soms niet veilig? (bang voor andere jongeren, bang voor enge en rare mensen, er wordt gedeald met drugs, weet ik niet, anders namelijk...)

Zelfde vragen worden gesteld over veiligheid 's avonds. “

(bron: “hé, hoe gaat ie? , jeugd en onderwijsmonitor JOM”)

Limburg

In de provincie Limburg wordt elke vier jaar een gezondheidsenquête afgenomen door de vier GGD's in de regio's Noord- en Midden Limburg, Zuidelijk-Zuid Limburg, de Westelijke-mijnstreek en Oostelijk-Zuid Limburg. De vier GGD's maken gebruik van een basislijst met vragen en deze kunnen aangevuld worden met modules over bepaalde thema's. Eén van die modules is de Module alcohol en

drugsgebruik. Deze module is momenteel nog in ontwikkeling en is nog niet in één van de vorige onderzoeken afgenomen. In de module worden aanvullende vragen gesteld over het hebben meegemaakt van agressie en geweld in relatie tot middelengebruik.

De gemeenten in Limburg leveren een steekproef van inwoners aan de hand van het bevolkingsregister, daarbij wordt gelet op vertegenwoordiging van de diverse leeftijdscategorieën. De Limburgse gemeenten stellen in overleg met de GGD de uiteindelijke 1 of 2 extra modules vast die in aanvulling op de basislijst worden meegenomen in het onderzoek. De steekproef die getrokken wordt ligt tussen de 5.5% en 3.1% van de bevolking tussen 20 en 75 jaar. In 1998 leverde dat een respons op van rond de 20.000 ingevulde vragenlijsten, dat stond gelijk aan 59% van het totaal aantal uitgezette vragenlijsten.

In de Module Alcohol en Drugsgebruik worden na vragen over alcoholgebruik en het gebruik van slaap- en kalmerende middelen vragen gesteld over agressie en geweld. Met name belangwekkend zijn, naast de vragen omtrent de relatie tussen alcohol en drugsgebruik en geweld, de vragen die ingaan op de relatie tussen slachtoffer en dader. Een samenvatting van een deel van de vragenlijst uit de module alcohol en drugsgebruik (in concept):

Je hoort tegenwoordig veel over agressie en geweld en daar gaan de volgende vragen over.

1. Bent u de afgelopen 12 maanden wel eens slachtoffer geweest van agressie?
(diverse antwoordcategorieën mogelijk)
2. Waar speelde dit zich af? (straat, uitgaansgelegenheid, thuis, elders)
3. Had u als slachtoffer bij één of meer van deze gelegenheden alcohol gedronken of drugs gebruikt? (diverse antwoordcategorieën mogelijk)
4. Wat was uw relatie tot de dader? (ik kende deze persoon niet, ik kende deze persoon wel, vriend, vriendin of kennis, partner, kind, familie (geen partner of kind))
5. Wat is het geslacht van de dader?

6. Had de dader volgens u alcohol of drugs gebruikt? (diverse antwoordcategorieën mogelijk)
7. Heeft u zich de afgelopen 12 maanden zelf wel eens agressief gedragen? (Bent u bijvoorbeeld een vechtpartij begonnen, of heeft u iemand uitgescholden of bedreigd?) (diverse antwoordcategorieën mogelijk)
8. Waar speelde dit zich af? (straat, uitgaansgelegenheid, thuis, elders)
9. Had u bij één of meer van deze gelegenheden alcohol gedronken of drugs gebruikt? (diverse antwoordcategorieën mogelijk)
10. Wat was uw relatie tot het slachtoffer? (ik kende deze persoon niet, ik kende deze persoon wel, vriend, vriendin of kennis, partner, kind, familie (geen partner of kind))
11. Wat is het geslacht van het slachtoffer?

Tabel 2 Beschikbare monitorgegevens per gemeente

Stad	Onderzoek	Wijze van data verzameling	Steekproef	Bijzonderheden
Amsterdam	Tweejaarlijkse monitor leefbaarheid en veiligheid	Tot 2001 telefonisch en face to face, vanaf 2001 telefonisch (62%) en schriftelijk.	Ruim 5000 respondenten	De resultaten van de monitor worden tezamen met andere bronnen als input gebruikt voor de veiligheidsrapportage. De combinatie van verschillende wijzen van dataverzameling
Haarlem	Tweejaarlijkse leefbaarheidsmonitor via GSB. Omnibusonderzoek. Jaarlijks.	Schriftelijke (36%) en telefonische (62% enquête. Gemiddelde respons 56%. Schriftelijk, face to face (m.n. bij etnische minderheden).	Steekproef van 5000 bewoners van 18 jaar en ouder uit het bevolkingsregister. Gestratificeerde steekproef per wijk van 400 personen, gewogen tot stedelijke gemiddelde. Steekproef van 6000 (respons rond 2000).	Huiselijk geweld heeft hoge prioriteit in het gemeentelijk beleid. Vanaf 2001 vragen over huiselijk geweld meegenomen. Mogelijkheid tot face to face onderzoek.
Walcheren	Gezondheidsenquête Walcheren. Vierjaarlijks.	Schriftelijke vragenlijst, interviews sleutelfiguren, lokale expertmeetings.	1000 respondenten.	Ook tweetal vragen over huiselijk geweld. Voorafgaand diepte-interviews sleutelfiguren.

<i>Stad</i>	<i>Onderzoek</i>	<i>Wijze van data verzameling</i>	<i>Steekproef</i>	<i>Bijzonderheden</i>
				Achteraf lokale expertmeetings. Aldus: triangulatie van gegevens mogelijk
Zaltbommel	Geen	N.v.t.	N.v.t.	Bijzondere aandacht voor allochtonen en personen met reformatorische geloofsovertuiging
Den Bosch	Tweejaarlijkse jeugdmonitor onder bevolking 0 - 25 jaar.	Schriftelijke vragenlijst, interviews met jongeren, interviews met sleutelfiguren.	Schriftelijk: aselecte steekproef van 9000 respondenten op een totaal bestand van 38.000 jongeren. Daarnaast gerichte interviews, omvang onbekend.	Combineert schriftelijke vragen met interviews. Specifiek op jeugd gericht (kinderen en jongeren).
Limburg	Limburgse Gezondheidsenquête van de GGD. Vierjaarlijks.	Schriftelijke vragenlijst (basislijst, uit te breiden met modules)	Onder de Limburgse bevolking tussen 20 en 75 jaar, tussen 3.1 en 5.5% van de bevolking. Leidde in 1998 tot respons van rond de 20.000 personen.	Link tussen geweld en alcohol- en drugsgebruik wordt toegepast en er wordt gevraagd naar de relatie tussen dader en slachtoffer. De module alcohol en drugsgebruik zal in 2003 voor het eerst deel uitmaken van de gezondheidsenquête.

Colofon

opdrachtgever	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid Directie Coördinatie Emancipatiebeleid
auteurs	drs. M.J.H. Goderie en drs. S.M. ter Woerds
omslag	Korteweg Communicatie, Eindhoven
basisontwerp binnenwerk	Gerda Mulder BNO, Oosterbeek
opmaak	N. van Koutrik
druk	Regeer en Reijnen, Tilburg
uitgave	Verwey-Jonker Instituut

De publicatie

De publicatie kan besteld worden via onze website: <http://www.verwey-jonker.nl>.
Bestellen per fax of per e-mail kan ook: Verwey-Jonker Instituut, Kromme
Nieuwegracht 6, 3512 HG Utrecht, telefax 030-2300683, e-mail secr@verwey-jonker.nl onder vermelding van 'Veilige gemeenten waar vrouwen willen wonen',
uw naam, factuuradres en afleveradres.

ISBN 90-5830-139-7

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2003

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute.

Partial reproduction is allowed, on condition that the source is mentioned.

